

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра Історії України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи бакалавра

на тему: «Міжнародна діяльність Союзу Визволення України: дипломатія
та пошук союзників»

Виконав: студент IV курсу
групи ІС-42
денної форми навчання
спеціальності 032 «історія та археологія»
Хандрико Владислав

Керівник: к.і.н., доцент
Захарченко Євген Юрійович

Рецензент: к.і.н., доцент
Любавський Роман Геннадійович

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Дипломатична діяльність Союзу Визволення України в державах Центрального блоку.	11
1.1 Представництво СВУ в Німеччині.	11
1.2 Представництво СВУ в Болгарії.	15
1.3 Представництво СВУ в Румунії.....	19
1.4 Представництво СВУ в Італії	22
1.5 Представництво СВУ в Туреччині	27
РОЗДІЛ 2. Дипломатична діяльність Союзу Визволення України в нейтральних державах.	35
1.1 Представництво СВУ в Швеції.....	35
2.1 Представництво СВУ в Норвегії.	38
1.3 Представництво СВУ в Швейцарії.....	42
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті сучасних геополітичних трансформацій та перманентної боротьби України за міжнародне визнання та підтримку, звернення до історичного досвіду діяльності Союзу Визволення України (СВУ) набуває особливої теоретичної та практичної значущості. СВУ постає унікальним феноменом української дипломатії на початку ХХ ст., який задовго до формування сучасної державності демонстрував високий рівень міжнародної комунікації та інформаційної боротьби за національні інтереси, проголошення самостійності та соборності України.

Наукова актуальність дослідження посилюється відсутністю комплексних монографічних праць, які б системно аналізували дипломатичну стратегію СВУ в контексті тогочасних міжнародних відносин на початку ХХ ст. Попри значний інтерес вітчизняних та закордонних дослідників до окремих локальних аспектів діяльності у місцях перебування представників Союзу, досі бракує цілісного наукового наративу, який би розкрив механізми та особливості їхньої зовнішньополітичної діяльності. Теоретична новизна роботи полягає в концептуалізації унікального досвіду міжнародної діяльності СВУ як прототипної моделі недержавної дипломатії. Актуальність дослідження посилюється також глобальним контекстом переосмислення колоніальної спадщини та процесів деколонізації. Діяльність СВУ постає унікальним кейсом боротьби пригнобленого народу за міжнародне визнання та право на самовизначення.

Об'єктом дослідження є міжнародна діяльність Союзу Визволення України в контексті геополітичних процесів Першої світової війни (1914-1918), спрямована на міжнародне утвердження української державницької ідеї.

Предметом дослідження є дипломатичні стратегії та практики Союзу Визволення України в державах Центрального блоку та нейтральних країнах, механізми формування міжнародного іміджу України та просування ідеї національної державності через систему закордонних представництв у період 1914-1918 рр.

Мета роботи полягає в комплексному дослідженні дипломатичної діяльності Союзу Визволення України в державах Центрального блоку та нейтральних країнах у період 1914-1918 р., розкритті механізмів та стратегій міжнародної боротьби за утвердження української державності.

Відповідно до сформульованої мети було поставлено наступні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати історіографічну базу та джерельну основу дослідження діяльності СВУ в міжнародному контексті.
2. Описати інституційну структуру та організаційні принципи функціонування представництв СВУ в різних країнах.
3. Дослідити особливості дипломатичної діяльності СВУ в Німеччині, розкрити канали комунікації та механізми впливу на політичні еліти.
4. Охарактеризувати специфіку представництва СВУ в Болгарії, Румунії, Італії та Туреччині, виявити відмінності дипломатичних стратегій.
5. Проаналізувати діяльність представництв СВУ в нейтральних державах (Швеція, Норвегія, Швейцарія), визначити особливості інформаційно-пропагандистської роботи.
6. Здійснити компаративний аналіз ефективності дипломатичної діяльності представництв СВУ в різних геополітичних умовах.
7. Узагальнити результати дослідження та сформулювати наукові висновки щодо значення діяльності СВУ в контексті боротьби за українську державність.

Хронологічні рамки. Основний період дослідження охоплює 1914-1918 роки — період Першої світової війни, що є ключовим етапом діяльності Союзу Визволення України. Нижня хронологічна межа — 1914 рік — формування СВУ та початок його активної міжнародної діяльності, верхня межа — 1918 рік — завершення Першої світової війни, припинення діяльності СВУ

Територіальні рамки дослідження охоплюють європейський простір Першої світової війни, зокрема держави Центрального блоку (Німеччина,

Болгарія, Румунія, Османська імперія) та нейтральні країни (Швейцарія, Швеція, Норвегія) у тогочасних кордонах зазначених країн.

Історіографічна база роботи. Історіографічну базу міжнародної діяльності Союзу Визволення України (СВУ) можна поділити на дві групи: українську та іноземну історіографії.

Українська історіографія діяльності Союзу Визволення України являє собою складну систему наукових досліджень, що охоплює різноманітні аспекти міжнародної діяльності організації. Іван Патер написав найбільшу кількість робіт присвячених СВУ, зокрема монографія «Союз Визволення України: Проблеми державності і соборності»¹ та стаття «Міжнародна діяльність Союзу Визволення України»², становлять методологічну основу вивчення організації. У роботах Патера СВУ розглядається як комплексне явище, що виходило за межі суто політичної інституції. Дослідник аналізує міжнародну діяльність організації крізь призму державотворення, культурної репрезентації та інформаційної стратегії³. Іван Патер та Юрій Лавров у своїх розвідках розглядають «Вісник Союзу визволення України» як важливе історичне джерело. Вони аналізують видання не лише як інформаційний матеріал, але й як потужний інструмент міжнародної комунікації та формування іміджу України⁴. Колективна праця Олександра Реєнта та Олени Сердюк «Перша світова війна і Україна» пропонує широкий геополітичний контекст діяльності СВУ. Автори вписують організацію в складну канву воєнно-політичних трансформацій, показуючи її роль у боротьбі за українську державність. Дослідження розкривають місце СВУ в міжнародних процесах, демонструючи, як визвольний рух намагався використати геополітичну ситуацію Першої світової війни для просування українських інтересів⁵. Юлія Назарук у

¹ Патер І. Союз визволення України: Проблеми державності і соборності. Львів, 2000. с. 324

² Патер І. Міжнародна діяльність Союзу Визволення України(1914-1918) / І. Патер // Галичина. - 2013. - Ч. 22-23. - С. 174-186.

³ Патер І. Союз Визволення України і Туреччина. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2007 р., с. 636-644

⁴ Патер І.Г. "Вісник Союзу визволення України" // Енциклопедія історії України. — Т. 1. — К., 2003. — С. 577; Лавров Ю.П. "Союз визволення України". — Там само. — Т. 9. — К., 2012. — С. 734, 735.

⁵ Реєнт О. Перша світова війна і Україна / О. Реєнт, О. Сердюк. – К., 2004. 456 с.

дисертації про Олександра Скорописа-Йолтуховського здійснила глибокий аналіз діяльності одного з провідних діячів СВУ. Її робота розкриває персональний вимір міжнародної діяльності організації, показуючи, як конкретні особистості впливали на дипломатичні стратегії¹. Стаття Назарука «Діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського у роки Першої світової війни» додатково поглиблює розуміння міжнародних зусиль СВУ через біографічну призму. Леся Бурачок у дисертації «Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука»² та статті «Роль Осипа Назарука в діяльності Союзу визволення України та Загальної Української Ради»³ пропонує не менш глибокий аналіз внеску іншої ключової постаті в міжнародну діяльність організації. Надія Сидоренко у праці «Голос українців у таборах для військовополонених» досліджує унікальний інформаційний вимір діяльності СВУ. Дослідниця аналізує комунікативні стратегії організації в таборах військовополонених, розкриваючи механізми культурно-просвітницької роботи⁴. Михайло Гаврилко в роботі «Початки національно-культурної праці серед полонених в таборі Фрайштадт» надає унікальні свідчення про культурно-освітню діяльність СВУ безпосередньо в таборах військовополонених⁵. Олег Жерноклеєв та Іван Райківський у «Політичному портреті Левка Ганкевича» розширюють регіональний контекст діяльності СВУ, показуючи її зв'язок з місцевими політичними процесами⁶. Степан Воляник у праці про Берестейський договір розглядає міжнародну діяльність СВУ в контексті конкретних дипломатичних подій, демонструючи складність міжнародної взаємодії українських визвольних сил⁷.

¹ Назарук Ю. Громадсько-політична діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського. Дисертація. 2011 р. с

² Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883-1940 рр.). Дисертація. 2006 р. с. 124

³ Бурачок Л. Роль Осипа Назарука в діяльності Союзу визволення України та Загальної Української Ради. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2011. 76 с.

⁴ Сидоренко Н.М. Голос українців у таборах для військовополонених старшин (ГанноверМюнден (Німеччина) — Йозефштадт (Чехія) — Кассіно (Італія), 1917— 1920 рр.) // Збірник праць Науководослідного центру періодики. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 171, 172.

⁵ Гаврилко М. Початки національнокультурної праці серед полонених в таборі Фрайштадт // Союз визволення України: 1914—1918, Відень. — НьюЙорк: Видво "Червона калина", 1979. — С. 7, 8.

⁶ Жерноклеєв О.С., Райківський І.Я. Політичний портрет Левка Ганкевича Ганкевич Лев // Довідник з історії України. А-Я. Видання 2-ге, доопр. і доповн. / За заг. ред. 1.Підкови, Р.Шуста. - К., 2001. 323 с.

⁷ Воляник С. Берестейській договір 9.ІІ.1918 / С. Воляник. — Клівленд, 1989. — С. 130.

Іноземна історіографія діяльності Союзу Визволення України (СВУ) репрезентує зовнішню перспективу дослідження українського визвольного руху, що дозволяє подолати методологічні обмеження локальних наративів. Фріц Фішер у фундаментальній праці «Боротьба за світове панування: Військова цільова політика кайзерівської Німеччини» пропонує найбільш комплексний аналіз міжнародного контексту діяльності СВУ. Дослідження розглядає українську визвольну організацію в широкій геополітичній площині Першої світової війни¹. Праця Фолькмана «Анексійні питання світової війни» додатково розкриває міжнародні аспекти визвольних рухів, аналізуючи місце українського руху в складних європейських трансформаційних процесах².

Джерельна база дипломної роботи є репрезентативною. Переважно вона складається з писемних джерел. У свою чергу писемні джерела можна класифікувати таким чином — особового походження, періодичну пресу та публіцистичні матеріали.

Мемуарні джерела. Мемуарні джерела надають особисті свідчення та спогади, що відображають суб'єктивне бачення подій. Ці джерела допомагають зрозуміти мотивацію окремих діячів і атмосферу того часу. О. Скоропис-Йолтуховський «Памяти Липинського. Спогади»³. Це важливе джерело містить спогади, які є не тільки цінним історичним документом, але й дають можливість зрозуміти особисте ставлення автора до Володимира Липинського та його вплив на політичні ідеї та діяльність Союзу Визволення України. Мемуари є суб'єктивними, але вони дозволяють отримати уявлення про атмосферу того часу та взаємодію українських політичних сил в умовах Першої світової. О. Назарук «Мемуари»⁴. Мемуари Осипа Назарука є цінним джерелом для дослідження внутрішньої політичної ситуації серед українських

¹ Fisher Fritz. Griff nach der Weltmacht: Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914–1918. – Düsseldorf, 1961

² Volkmann. Die Annexions fragen des Weltkrieg. Die Ursachen des deutschen Zusammenbruchs im Jahre 1918. – Berlin, 1929

³ Скоропис-Йолтуховський О. Памяти Липинського. Спогади. 1931 р.

⁴ Осип Назарук. Мемуари / [упоряд., автор передм. і післясл. М. Федунь]. - Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. - 168 с.

націоналістичних сил в період Першої світової війни та революції. О. Назарук був одним з ключових діячів українського національного руху, і його спогади дозволяють глибше зрозуміти діяльність СВУ, в тому числі його взаємодію з іншими політичними силами, а також пошук підтримки серед інших націй. Л. Ганкевич «З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП)»¹. Матеріали, зібрані Ганкевичем, дозволяють краще зрозуміти політичний контекст того часу, зокрема відносини СВУ з іншими українськими політичними партіями, такими як УСДП (Українська соціал-демократична партія). Це може допомогти в аналізі стратегій СВУ у пошуку союзників і формуванні національної політики.

Публікації в періодиці. Переліки публікацій в періодичних виданнях відображають не тільки ідеологічну боротьбу, а й громадську думку, і можуть бути використані для вивчення того, як поширювалися ідеї СВУ серед широкої аудиторії. «Вістник Союзу Визволення України»^{2,3,4,5,6} (1914-1918 рр.). Ці публікації є одним з основних джерел для вивчення політики та ідеології СВУ в період Першої світової війни. Вісник містить статті, які демонструють дипломатичну діяльність організації, а також пропаганду ідеї незалежності України серед міжнародної аудиторії. Публікації за 1914-1918 роки відображають не тільки внутрішні погляди, але й відгуки щодо міжнародної ситуації, зокрема стосовно ролі України в рамках Великої війни та можливих союзів. «Вістник політики, літератури й життя»⁷. Це видання, ймовірно, має менш пряме відношення до дипломатичної діяльності СВУ, але може містити контекстуальні матеріали щодо того, як українські інтелектуали та діячі культури взаємодіяли з політичною ситуацією, і як вони підтримували або критикували діяльність СВУ в міжнародній політиці. «Пам'яткова книжка

¹ Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) // Календар "Вперед": 1920. - Львів, 1920

² Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1914. – № 1-6.

³ Вістник Союзу визволення України (випуски за 1915 р.)

⁴ Вістник Союзу визволення України (випуски за 1916 р.)

⁵ Вістник Союзу визволення України (випуски за 1917 р.)

⁶ Вістник Союзу визволення України (випуски за 1918 р.)

⁷ Вістник політики, літератури й життя. – Відень, 1918. – № 7

Союзу визволення України і Календар на 1917 рік»¹. Це офіційне видання, яке надає додаткові відомості про діяльність СВУ, а також містить пропагандистський матеріал, що може бути використаний для аналізу ідеологічних основ руху та його політичних зусиль у міжнародній арені. Воно також містить інформацію про внутрішню організацію і стратегії Союзу. Іноземні матеріали є важливими для вивчення того, як СВУ взаємодіяв з державами Центральної сили, зокрема з Німеччиною, і як вони представляли українське питання в контексті війни. Вони можуть містити ідеї про те, як німецька політика стосувалася української незалежності і які можливості Союз шукав у створенні договорів з Німеччиною. Важливими є також матеріали, що відображають відгуки і реакції щодо статусу України в післявоєнній Європі. «Osteuropäische Zukunft»² — періодичне видання, яке включає статті, що стосуються політики та стратегічного впливу на Східну Європу, зокрема України.

Публіцистичні матеріали. Ці джерела можуть бути використані для аналізу методів пропаганди, які використовувалися СВУ для привернення уваги до української справи серед міжнародної спільноти. «Значінне самостійної України для Європейської рівноваги»³ А. Гольцгавзенг. Це публікація, яка має значення для розуміння того, як питання української незалежності було поставлене на міжнародній арені в період Першої світової війни. Автор, ймовірно, представляє точку зору на роль України в стабільності Європи, що є важливим для вивчення дипломатичних зусиль СВУ щодо пошуку союзників серед європейських держав. Цей документ може допомогти дослідити дипломатичні прагнення СВУ на рівні геополітичних і стратегічних міркувань. «Пропаганда ідей Союзу серед власної суспільності»⁴. Цей документ є ключовим для розуміння того, як СВУ намагався залучити підтримку серед українського населення та діяти як посередник між різними українськими

¹ Пам'яткова книжка Союзу визволення України і Календар на 1917 рік. – Відень, 1917. – С. 368

² Osteuropäische Zukunft. – Berlin, 1916. – №. 1.

³ Значінне самостійної України для Європейської рівноваги Відень : А.Гольцгавзенг, 1916. 321 с.

⁴ Пропаганда ідей Союзу серед власної суспільності // Пам'яткова книжка "Союзу визволення України" і Календар на 1917 рік. — Відень, 1917. — С. 378.

політичними та соціальними силами. Вивчення цього матеріалу дозволить зрозуміти, як організація використовувала пропаганду для зміцнення своїх ідеалів на міжнародній арені. Lewicky E. «Ukraine, Ukraines und Interessen Deutschlands»¹ — джерело, яке дозволяє дослідити погляди на українське питання з німецької перспективи, а також ставлення Німеччини до можливого союзництва з Україною під час війни. Rorbach P. «Der Krieg und die deutsche Politik»² — аналітичне дослідження, яке може містити ідеї про те, як Першу світову війну використано для просування інтересів СВУ та пошуку союзників серед країн Центральних сил.

Отже, загалом, джерела, представлені для цієї дипломної роботи, дають інформацію про різноманітну репрезентацію і візію дипломатичної діяльності Союзу Визволення України в роки Першої світової війни, зокрема на його стратегію пошуку міжнародних союзників, ідеологічну боротьбу за підтримку незалежності України та взаємодію з країнами Центральних блоку. Використання різних типів джерел дозволить побудувати повну об'єктивну картину міжнародної діяльності СВУ.

Наукова новизна роботи визначається тим, що було досліджена міжнародна діяльність Союзу Визволення України. Здійснено системне дослідження дипломатичної роботи СВУ в державах Центрального блоку та нейтральних до Першої світової війни країнах.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Праця складається зі вступу, двох розділів, списку джерел і літератури та додатків.

¹ Lewicky E. Ukraine, Ukraines und Interessen Deutschlands / E. Lewicky. – Berlin, 1915. 173 p.

² Rorbach P. Der Krieg und die deutsche Politik / P. Rorbach. – Leipzig, 1915. 153 p.

РОЗДІЛ 1. Дипломатична діяльність Союзу Визволення України в державах Центрального блоку.

1.1 Представництво СВУ в Німеччині.

Діяльність Союзу визволення України (СВУ) на території Німеччини, однієї з провідних держав Центрального блоку періоду Першої світової війни, була надзвичайно важливою з огляду на геополітичне становище цієї країни та її потенційну роль у вирішенні «українського питання». Представництво СВУ в Німеччині мало особливе значення, оскільки саме ця країна відіграла ключову роль у протистоянні з Російською імперією, під владою якої перебувала більшість українських земель.

Після заснування СВУ у Львові 4 серпня 1914 року та перенесення його центру до Відня 4 вересня 1914 року через наступ російської армії, організація розпочала активну діяльність у напрямку встановлення дипломатичних контактів з країнами Центрального блоку. Керівники СВУ усвідомлювали, що перемога Росії у війні могла б стати «смертельним ударом по українству», тому стали на бік Австро-Угорщини та Німеччини. Відповідно до програмного документу «Наша платформа», опублікованого в першому номері часопису «Вісник Союзу Визволення України» (5 жовтня 1914 р.), метою організації була боротьба за «державну самостійність України»¹.

Офіційним представником СВУ в Німеччині було призначено Олександра Скорописа-Йолтуховського, видатного українського громадсько-політичного діяча, публіциста і дипломата. Його діяльність у Німеччині мала декілька важливих напрямків: інформаційно-пропагандистський, дипломатичний та організаційний.

¹ Веденєв, Д. Дипломатична служба Української Народної Республіки доби Директорії [Текст] / Д. Веденєв, А. Гошуляк // Пам'ять століть. — 1998. — № 1. — С. 73—87.

Інформаційно-пропагандистська діяльність СВУ в Німеччині була спрямована на ознайомлення німецького суспільства та політичних кіл з українським національним питанням та привернення уваги до проблеми української державності. Для реалізації цього завдання СВУ випускав німецькомовний тижневик «Ukrainische Nachrichten» («Українські Вісті»)¹, який виходив у Відні спеціально для німецькомовного читача². Крім того, зусиллями представництва СВУ у Німеччині було видано близько 50 книг і 30 брошур про Україну німецькою мовою, які знайомили німецьке суспільство з історією, культурою, економічним потенціалом України та прагненнями українського народу до незалежності.

Важливим напрямком інформаційно-пропагандистської роботи СВУ в Німеччині була організація публічних виступів та лекцій українських діячів перед німецькою аудиторією. Так, О. Скоропис-Йолтуховський неодноразово виступав із доповідями про українську справу в різних містах Німеччини, зустрічався з представниками німецької інтелігенції, політичними та громадськими діячами. Він також організував лекції відомих українських науковців та публіцистів, які відвідували Німеччину. Така діяльність сприяла формуванню позитивного ставлення німецького суспільства до українського питання та створювала підґрунтя для подальших дипломатичних кроків СВУ.

Дипломатична діяльність представництва СВУ в Німеччині була спрямована на встановлення контактів з німецькими урядовими колами та отримання підтримки українських національних прагнень з боку Німеччини. О. Скоропис-Йолтуховський проводив регулярні зустрічі з представниками німецького уряду, членами парламенту, дипломатами, намагаючись переконати їх у необхідності підтримки ідеї української незалежності. Особливо активно

¹ Вісник Союзу Визволення України. — Відень, 1917—1918

² Веденєєв, Д. В. Пропаганда українського питання дипломатією Української Держави гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.) [Текст] / Д. В. Веденєєв // Перша світова війна і слов'янські народи : [матеріали Міжнар. наук. конф., 14—15 трав. 1998 р.]. — К., 1998. — С. 76—81.

він працював із МЗС Німеччини, доводячи користь від створення незалежної Української держави для геополітичних інтересів Німеччини¹.

Важливим аспектом дипломатичної діяльності СВУ в Німеччині було налагодження контактів з німецькими політичними партіями та громадськими організаціями. Представництво СВУ підтримувало тісні зв'язки з різними політичними силами Німеччини, особливо з тими, які виступали за активну східну політику та послаблення Російської імперії. Це сприяло формуванню сприятливої для української справи політичної атмосфери в Німеччині.

Організаційна діяльність представництва СВУ в Німеччині була пов'язана насамперед із роботою серед українських військовополонених, які перебували в німецьких таборах. Як зазначається в «Віснику СВУ», з вересня 1914 року СВУ почав працювати серед українських військовополонених, а в 1915 році виникають українські табори в Німеччині: Раштат, Вецляр, Зальцведель². СВУ домогся від німецької військової влади виділення українців в окремі табори, що стало значним досягненням організації³.

Під керівництвом О. Скорописа-Йолтуховського СВУ розгорнув у таборах для військовополонених українців у Німеччині широку культурно-освітню та національно-виховну діяльність. У таборах було організовано українські школи, бібліотеки, читальні, хори, оркестри, театри, церкви, курси української історії та літератури, кооперації, політичної економії, української і німецької мов⁴. Особливе значення мало видання таборових газет, які висвітлювали події у світі, в Україні й таборі справи. Такі газети стали важливим засобом національного виховання полонених українців.

Як зазначає дослідник І. Срібняк, «під час полону ним (СВУ) було охоплено десятки тисяч наддніпрянських українців. Усі вони понесли ті знання, що їх набули в таборах, в Україну. Багато з них [...] билося в пізніших часах у

¹ Залізник, М. Моя участь у мирових переговорах у БерестюЛитовському [Текст] / М. Залізник // Берестейський мир, 1918—1928 : спогади й матеріали. — Л. : Червона Калина, 1928. — С. 92—131.

² Голоси про українську справу. Вістник. 1915. Ч. 9—10. С. 15.

³ Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. С. 76—77.

⁴ Скоропис-Йолтуховський О. Мої «злочини». С. 205.

рядах українського війська, багато наклало головою за українську державність та ще більше стало організаторами українського села»¹.

Важливим здобутком представництва СВУ в Німеччині стало формування з полонених українців військових підрозділів, які мали стати основою майбутньої української армії. Після Лютневої революції в Росії за участі представників СВУ з полонених українців весною 1917 р. було сформовано «Синьожупанну» дивізію у Німеччині, яка згодом влилася в українську армію УНР².

Дипломатична діяльність представництва СВУ в Німеччині мала також вагомий здобуток у формуванні ставлення німецького уряду до українського питання. Під впливом СВУ відбулося певне переосмислення німецькими урядовими колами потенційної ролі України в повоєнному устрої Європи. Як результат, Німеччина стала однією з перших країн, які визнали незалежність України після проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради та підписали Брестський мирний договір з УНР 9 лютого 1918 року.

Таким чином, представництво СВУ в Німеччині відіграло надзвичайно важливу роль у здійсненні дипломатичної, інформаційно-пропагандистської та організаційної діяльності, спрямованої на здобуття підтримки української справи з боку однієї з провідних держав Центрального блоку. Завдяки зусиллям О. Скорописа-Йолтуховського та інших діячів СВУ, українське питання набуло міжнародного значення, а ідея української державності отримала підтримку з боку впливових політичних кіл Німеччини. Діяльність представництва СВУ в Німеччині стала важливим чинником становлення української державності у складний період Першої світової війни.

¹ Срібняк І.В. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). — Київ–Філадельфія, 1997. — 187 с.

² Патер І. «Союз визволення України»: спроба консолідації національно-демократичних сил. Історичний нарис / І. Патер. — Львів, 1998. — 38 с.

1.2 Представництво СВУ в Болгарії.

Дипломатична діяльність Союзу визволення України (СВУ) у Болгарії становить особливий інтерес з огляду на історичні, культурні та геополітичні зв'язки між українським та болгарським народами. Болгарія, як одна з держав Центрального блоку, приєдналася до Першої світової війни на боці Німеччини та Австро-Угорщини 14 жовтня 1915 року, що відкрило нові можливості для української дипломатії у цій балканській країні.

Офіційним представником СВУ у Болгарії був призначений Лев Ганкевич, український громадсько-політичний діяч, публіцист і дипломат. Варто зазначити, що одночасно Л. Ганкевич представляв інтереси СВУ і в сусідній Румунії, що дозволяло координувати дипломатичні зусилля в Балканському регіоні. Діяльність Л. Ганкевича в Болгарії розпочалася ще до офіційного вступу цієї країни у війну, оскільки СВУ розглядав Болгарію як потенційного союзника у протистоянні з Російською імперією¹.

Інформаційно-пропагандистська діяльність представництва СВУ в Болгарії була одним із пріоритетних напрямків роботи. У першому номері «Вісника СВУ» від 5 жовтня 1914 року було опубліковано «Відозву СВУ до болгарського народу»², яка стала першим програмним документом, адресованим болгарам. У цій відозві СВУ звертався до болгарського народу з проханням підтримати прагнення українців до незалежності та визволення з-під російського панування.

Важливим аспектом інформаційно-пропагандистської роботи СВУ в Болгарії було видання літератури про Україну болгарською мовою. За даними, наведеними у «Віснику СВУ», зусиллями представництва було видано книги і брошури про Україну болгарською мовою, які знайомили болгарське суспільство з історією, культурою, економічним потенціалом України та прагненнями українського народу до незалежності.

¹ Лавров Ю. Початок діяльності Союзу визволення України. Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 29.

² Вістник. 1914. Ч. 1. С. 2.

Лев Ганкевич активно працював над встановленням контактів з болгарськими інтелектуалами, політичними діячами, представниками преси. Він організовував лекції та виступи, присвячені українському питанню, публікував статті у болгарських виданнях, проводив зустрічі з редакторами болгарських газет. Така робота сприяла поширенню інформації про Україну та її національно-визвольні змагання серед болгарського суспільства.

Особливе значення для інформаційної діяльності СВУ в Болгарії мала публікація матеріалів про українську справу в болгарській пресі. Лев Ганкевич налагодив співпрацю з рядом болгарських газет і журналів, які регулярно друкували матеріали про Україну, її історію, культуру, а також про діяльність СВУ. Це дозволяло доносити українську позицію до широких кіл болгарського суспільства¹.

Дипломатична діяльність представництва СВУ в Болгарії була спрямована на встановлення контактів з болгарськими урядовими колами та отримання підтримки українських національних прагнень з боку Болгарії. Лев Ганкевич проводив регулярні зустрічі з представниками болгарського уряду, членами парламенту, дипломатами, намагаючись переконати їх у необхідності підтримки ідеї української незалежності.

Важливим аспектом дипломатичної діяльності СВУ в Болгарії було налагодження контактів з болгарськими політичними партіями та громадськими організаціями. Представництво СВУ підтримувало тісні зв'язки з різними політичними силами Болгарії, особливо з тими, які виступали за активну участь країни у війні на боці Центральних держав та проти російської імперської політики на Балканах.

Вступ Болгарії у війну на боці Центральних держав 14 жовтня 1915 року став важливою подією для діяльності представництва СВУ в цій країні. Після цього дипломатична робота СВУ в Болгарії активізувалася, оскільки тепер Болгарія стала повноправним членом військово-політичного блоку, на який СВУ покладав надії у справі визволення України.

¹ Патер І. В'ячеслав Липинський – провісник Союзу визволення України. С. 274

У 1916 році, коли діяльність СВУ набула найбільшого розмаху, представництво в Болгарії доклало значних зусиль для популяризації Поклику Загальної Української Ради «До всіх культурних народів світу», опублікованого 15 вересня 1916 р. у «Віснику СВУ» (Ч. 58). У цьому документі зазначалося: «Українська справа мусить бути справою всіх культурних народів світу й тому Українці виносять свою справу перед суд цивілізованого світу»¹. Представництво СВУ в Болгарії забезпечило переклад цього документа болгарською мовою та його поширення серед болгарської громадськості.

Важливим напрямком роботи представництва СВУ в Болгарії була діяльність серед українців, які перебували на території Болгарії, – військовополонених, біженців, студентів. Представництво намагалося організувати їх у громади, надавати допомогу, проводити культурно-освітню роботу. Це сприяло збереженню національної ідентичності українців та їхньому залученню до національно-визвольного руху.

Особливу увагу представництво СВУ в Болгарії приділяло налагодженню контактів з українською діаспорою в Болгарії, яка сформувалася в результаті кількох хвиль еміграції. Українці, які проживали в Болгарії, ставали важливими партнерами СВУ у справі поширення інформації про Україну та лобіювання українських інтересів у болгарському суспільстві².

Діяльність представництва СВУ в Болгарії мала і певні труднощі та проблеми. По-перше, це було пов'язано з традиційними русофільськими настроями частини болгарського суспільства, яке сприймало Росію як визволительку Болгарії від османського панування у 1877-1878 роках. По-друге, болгарський уряд, незважаючи на участь у війні на боці Центральних держав, був змушений проявляти обережність у питаннях, які могли б сприйматися як відверто антиросійські. По-третє, Болгарія, як менша держава у

¹ Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. Львів, 2000. С. 116.

² До громадської думки Європи! Вістник. 1914. Ч. 1. С. 2.

складі Центрального блоку, була залежною від політики Німеччини та Австро-Угорщини, що обмежувало її самостійність у питаннях зовнішньої політики¹.

Незважаючи на ці труднощі, дипломатична діяльність представництва СВУ в Болгарії мала певні успіхи. Завдяки зусиллям Лева Ганкевича українське питання стало більш помітним у болгарському суспільно-політичному дискурсі, а ідея української незалежності знайшла підтримку серед частини болгарської еліти. Болгарська преса регулярно публікувала матеріали про Україну та українське питання, що сприяло формуванню позитивного ставлення до українських національних прагнень².

Значним успіхом представництва СВУ в Болгарії було забезпечення певної дипломатичної підтримки української справи з боку болгарського уряду. Хоча ця підтримка не завжди була публічною та однозначною, вона все ж сприяла посиленню позицій України на міжнародній арені. Зокрема, Болгарія була однією з держав, які визнали Українську Народну Республіку після проголошення її незалежності та підписання Брестського мирного договору.

Важливим аспектом діяльності представництва СВУ в Болгарії було також налагодження контактів з представниками інших поневолених народів Російської імперії, які перебували в еміграції у Болгарії. Співпраця з грузинськими, азербайджанськими, білоруськими, фінськими, прибалтійськими діячами дозволяла координувати зусилля у боротьбі проти Російської імперії та спільно просувати ідею права націй на самовизначення.

Після завершення Першої світової війни та припинення діяльності СВУ (формально організація припинила своє існування у квітні або липні 1918 року), контакти, встановлені представництвом СВУ в Болгарії, продовжували відігравати важливу роль у українсько-болгарських відносинах. Багато болгарських інтелектуалів, політиків, журналістів, які познайомилися з українським питанням завдяки діяльності СВУ, зберегли інтерес до України та сприяли розвитку двосторонніх відносин у подальші роки.

¹ Болгарський Національний Союз до Союзу визволення України. Вістник. 1914. Ч. 1. С. 7.

² Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe / Von T. Hornikiewicz. Philadelphia, 1966. Band I. S. 174, 177–190.

Таким чином, представництво СВУ в Болгарії, очолюване Левом Ганкевичем, відіграло важливу роль у здійсненні дипломатичної, інформаційно-пропагандистської та організаційної діяльності, спрямованої на здобуття підтримки української справи з боку Болгарії як члена Центрального блоку. Завдяки зусиллям представництва СВУ українське питання стало більш помітним у болгарському суспільно-політичному дискурсі, а ідея української незалежності знайшла певну підтримку з боку болгарських політичних кіл. Дипломатична діяльність СВУ в Болгарії стала важливим чинником становлення української державності та виведення українського питання на міжнародний рівень у період Першої світової війни.

1.3 Представництво СВУ в Румунії.

Діяльність Союзу визволення України в Румунії під час Першої світової війни мала свої особливості, зумовлені складним геополітичним становищем цієї країни та її зовнішньополітичними орієнтирами. Румунія тривалий час зберігала нейтралітет і лише 27 серпня 1916 року вступила у війну на боці Антанти, що суттєво вплинуло на характер та інтенсивність української дипломатичної діяльності в цій країні.

Представництво СВУ в Румунії, як і в Болгарії, очолював Лев Ганкевич – український громадсько-політичний діяч, публіцист і дипломат. Таке поєднання представництва в двох балканських країнах мало свою логіку, оскільки дозволяло більш ефективно координувати дипломатичні зусилля в регіоні та враховувати складні міжнародні відносини на Балканах.

Діяльність представництва СВУ в Румунії розпочалась фактично одразу після створення організації. Вже в першому номері «Вісника СВУ» від 5 жовтня 1914 року було опубліковано «Відозву СВУ до румунського народу»¹,

¹ Роздольський Р. До історії «Союзу визволення України». Український самостійник. (Мюнхен). 1969. № 1. С. 38.

що свідчило про важливість, яку надавало керівництво СВУ встановленню контактів з румунськими політичними колами та громадськістю.

Інформаційно-пропагандистська діяльність представництва СВУ в Румунії мала на меті ознайомити румунське суспільство з українським національним питанням, історією та культурою України, а також здобути підтримку української справи в румунських політичних та інтелектуальних колах. Для реалізації цих завдань використовувалися різноманітні засоби: видання літератури про Україну румунською мовою, публікації в румунській пресі, організація лекцій та зустрічей.

Як зазначається у «Віснику СВУ», зусиллями СВУ було видано близько 50 книг і 30 брошур про Україну різними мовами, включаючи румунську. Ці видання знайомили румунське суспільство з історією, культурою, економічним потенціалом України та прагненнями українського народу до незалежності. Особливу увагу приділяли висвітленню історичних зв'язків між українським та румунським народами, а також спільним інтересам у протистоянні російському імперіалізму¹.

Важливим напрямком інформаційно-пропагандистської діяльності СВУ в Румунії була робота з румунською пресою. Лев Ганкевич встановив контакти з редакціями провідних румунських газет і журналів, організував публікації статей про Україну та українське питання². Ця робота була особливо важливою з огляду на те, що румунське суспільство мало досить обмежені уявлення про Україну, часто сприймаючи її лише як частину Росії.

Представництво СВУ в Румунії докладало значних зусиль для налагодження контактів з румунськими інтелектуалами, письменниками, журналістами, науковцями. Лев Ганкевич організував зустрічі з представниками румунської інтелігенції, під час яких обговорювалися питання українсько-румунських відносин, історії, культури, а також перспективи співпраці в контексті європейської політики.

¹ Вістник. 1915. Ч. 7–8. С. 24.

² Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) // Календар “Вперед”: 1920. - Львів, 1920

Дипломатична діяльність представництва СВУ в Румунії мала свої особливості, зумовлені зовнішньополітичною орієнтацією цієї країни. На початку Першої світової війни Румунія дотримувалася нейтралітету, хоча мала союзницькі зобов'язання перед країнами Троїстого союзу. В румунському суспільстві та політичних колах не було єдності щодо того, на чийому боці варто вступити у війну. Значна частина політичної еліти схилилася до союзу з Антантою, оскільки це відкривало перспективи для приєднання Трансильванії, яка входила до складу Австро-Угорщини і була населена значною мірою румунами.

У цих умовах представництву СВУ в Румунії доводилося діяти досить обережно, враховуючи складні політичні реалії. Лев Ганкевич намагався переконати румунські політичні кола в тому, що незалежна Україна могла б стати важливим союзником Румунії у протистоянні з Росією, яка представляла загрозу для обох народів. Водночас він підкреслював, що українці не мають територіальних претензій до Румунії і готові до конструктивної співпраці¹.

Особливу увагу представництво СВУ в Румунії приділяло питанню Буковини, яка була предметом територіальних суперечок між українцями та румунами. Лев Ганкевич намагався знайти компромісне рішення цього питання, яке б враховувало інтереси обох народів. Він пропонував розглядати Буковину як територію, де українці та румуни могли б мирно співіснувати, зберігаючи свою національну ідентичність та культуру².

Важливим аспектом дипломатичної діяльності представництва СВУ в Румунії було встановлення контактів з румунськими урядовими колами. Лев Ганкевич проводив зустрічі з представниками румунського уряду, парламентарями, дипломатами, намагаючись донести до них українську позицію та здобути підтримку українських національних прагнень³.

Значним викликом для представництва СВУ в Румунії стало питання українських військовополонених, які перебували на території цієї країни. Після

¹ Бочковський О. Із спогадів про Т. Г. Масарика. Тризуб. 1930. № 36. С. 10.

² Rorbach P. Der Krieg und die deutsche Politik / P. Rorbach. – Leipzig, 1915. 153 p.

³ Boczkowski H. Ukrajinská otazká. Praha, 1915. S. 47

вступу Румунії у війну на боці Антанти в серпні 1916 року в румунський полон потрапила певна кількість українців – вояків австро-угорської армії. Представництво СВУ намагалося надавати допомогу цим полоненим, поліпшувати умови їхнього утримання, а також проводити серед них національно-просвітницьку роботу.

Однак діяльність представництва СВУ в Румунії була суттєво ускладнена після вступу цієї країни у війну на боці Антанти. Румунія фактично стала супротивником Центральних держав, з якими співпрацював СВУ, що створювало серйозні перешкоди для діяльності представництва. Крім того, румунські війська окупували частину Буковини, що викликало негативну реакцію українського населення та ускладнювало українсько-румунські відносини.

Ситуація ще більше ускладнилася після поразки Румунії у військовій кампанії кінця 1916 – початку 1917 років. Більша частина країни була окупована військами Центральних держав, а румунський уряд і король були змушені перебраться до Ясс, де продовжували контролювати лише невелику частину румун

1.4 Представництво СВУ в Італії

Дипломатична діяльність Союзу визволення України в роки Першої світової війни становить важливу сторінку української історії, яка свідчить про послідовні намагання українських політичних діячів заявити на міжнародній арені про прагнення українського народу до створення власної держави. Серед країн, де СВУ намагався розгорнути свою діяльність, була й Італія, хоч спочатку вона не належала до Центральних держав.

На початку Першої світової війни Італія зайняла вичікувальну позицію, проголосивши нейтралітет і не виступивши на боці своїх партнерів по Троїстому союзу – Німеччини та Австро-Угорщини. Це створювало певний

простір для дипломатичних маневрів, яким прагнули скористатися різні політичні сили, зокрема і СВУ. Проте вже у травні 1915 р. Італія вступила у війну на боці Антанти, що суттєво ускладнило діяльність представників Союзу в цій країні¹.

Тим не менш, СВУ приділяв значну увагу Італії у своїй інформаційно-пропагандистській роботі. По-перше, як зазначає дослідник І. Патер, Союз розглядав Італію як потенційний вплив на міжнародну громадськість. По-друге, незважаючи на зміну зовнішньополітичної орієнтації Італії, там залишалися політичні та інтелектуальні кола, які з симпатією ставилися до національно-визвольних прагнень недержавних народів².

Представництво СВУ в Італії не було таким потужним, як у Німеччині чи Австро-Угорщині, проте воно намагалося всіма доступними засобами поширювати інформацію про Україну та її прагнення до державної незалежності. Головним напрямком діяльності представництва стала видавнича та пропагандистська робота³.

Особливу увагу Союз приділяв налагодженню контактів з італійською пресою. Варто зазначити, що в італійському суспільстві, як і в більшості європейських країн, на початку ХХ століття існували досить поверхові уявлення про Україну та українців. Більшість італійців сприймали Україну як частину Росії, не розуміючи специфіки української національно-визвольної боротьби. Тому перед представниками СВУ в Італії стояло складне завдання – не лише інформувати італійську громадськість про поточні події, але й давати базові знання про історію, культуру та політичне становище українського народу⁴.

З цією метою СВУ організував переклад та видання італійською мовою низки інформаційних матеріалів. Серед них були брошури про історію України, її економічний потенціал, культурну самобутність та політичні вимоги

¹ Феденко П. Століття будителя (Роковини Володимира Дорошенка). Свобода. Нью-Джерсі, 1979. 20 жовтня.

² Меленевський М. Власними силами. Вістник. 1915. Ч. 15–16. С. 1–2

³ Меленевський М. Наше відношення до революції в Росії. Вістник. 1917. Ч. 16. С. 241.

⁴ Меленевський М. (Іван Гилька) Куди йти? Відень, 1923. Ч. 1. С. 33–40.

українського національного руху. Важливим аспектом цієї роботи була спроба пояснити італійській громадськості відмінності між українцями та росіянами, а також обґрунтувати історичне право України на державну незалежність¹.

Як свідчать документи, представники СВУ налагодили контакти з деякими італійськими газетами та журналами, в яких періодично з'являлися публікації про Україну. Ці публікації, хоч і не були численними, але сприяли поширенню інформації про український народ та його визвольні змагання серед італійської громадськості².

Варто зазначити, що робота представництва СВУ в Італії значно ускладнилася після вступу Італії у війну на боці Антанти. Адже Союз відкрито декларував свою орієнтацію на Центральні держави, сподіваючись на їхню допомогу у справі визволення України з-під влади Російської імперії. Це створювало певні перешкоди для діяльності українських представників в Італії, які тепер сприймалися як агенти ворожого табору.

Проте навіть у цих складних умовах СВУ намагався продовжувати свою роботу. Зокрема, Союз прагнув використати ті суперечності, які існували між союзниками по Антанті, особливо між Італією та Росією. Як відомо, ці дві держави мали різні геополітичні інтереси, особливо на Балканах та у Середземномор'ї, що створювало певне підґрунтя для критичного ставлення італійських політичних кіл до Російської імперії³.

Дослідники відзначають, що важливу роль у поширенні інформації про Україну в Італії відіграли українські емігранти та представники української діаспори. Вони не лише допомагали у перекладі та виданні інформаційних матеріалів, але й виступали з лекціями та доповідями, публікували статті в італійській пресі, налагоджували особисті контакти з італійськими політиками, журналістами та науковцями⁴.

¹ Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. Прага, 1936. С. 40

² Назарук Ю. Діяльність Олександра Скоропис-Йолтуховського у роки Першої світової війни / Ю. Назарук // Український історичний збірник. - 2003. - Вип. 5

³ Кривець Н.В. Повноважене представництво України у Німеччині (1921–1923 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Зб. наук. праць. — К., 1998. — Вип. 7. — С. 65–82.

⁴ Піскун В.М. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ століття). — К., 2006. — 672 с.

Особливу увагу СВУ приділяв спростуванню російської пропаганди, яка намагалася дискредитувати український національний рух в очах європейської громадськості. Російські політики та публіцисти часто зображували український національний рух як «австрійську інтригу», спрямовану на розкол «єдиного російського народу». У відповідь на це представники СВУ наголошували на історичній та культурній самобутності українського народу, його відмінності від росіян та природному прагненні до державної незалежності¹.

Варто зазначити, що, незважаючи на всі труднощі, представництво СВУ в Італії зуміло досягти певних результатів. Зокрема, йому вдалося привернути увагу частини італійської громадськості до українського питання, поширити інформацію про Україну та її визвольні змагання, налагодити контакти з деякими італійськими політиками та інтелектуалами.

Італійські науковці, зокрема, виявляли інтерес до історії та культури України. Так, відомий італійський славіст, професор Римського університету Е. Ло Гатто опублікував кілька праць, присвячених українській літературі та культурі. Хоча ці публікації не були безпосередньо пов'язані з діяльністю СВУ, вони сприяли поширенню знань про Україну в італійському суспільстві².

Представники СВУ також намагалися використати той факт, що в Італії традиційно існували сильні федералістичні та автономістські рухи. Вони апелювали до італійського досвіду національного об'єднання, проводячи паралелі між ним та українськими визвольними змаганнями. Це знаходило певний відгук у частини італійської інтелігенції, особливо серед тих, хто був критично налаштований до централістської політики російського царизму.

Окремим напрямком діяльності представництва СВУ в Італії була робота серед українських військовополонених. Хоча їхня кількість в Італії була значно меншою, ніж у Німеччині чи Австро-Угорщині, представники Союзу

¹ Rorbach P. Der Krieg und die deutsche Politik / P. Rorbach. – Leipzig, 1915. 153 p.

² Ukraina. Il movimento letterario ruteno in Russia e Galizia // La Rivista Europea. — 1873, febbraio. — P. 475.

намагалися налагодити з ними контакти, надавати їм моральну та матеріальну підтримку, поширювати серед них українську літературу та періодику¹.

Важливо відзначити, що дипломатична діяльність СВУ в Італії мала певні обмеження та недоліки. По-перше, вона не мала офіційного характеру, оскільки Союз не був визнаним суб'єктом міжнародних відносин. По-друге, ця діяльність значною мірою залежала від загальної міжнародної ситуації та зовнішньополітичної орієнтації Італії. По-третє, представництво СВУ в Італії мало обмежені фінансові та організаційні можливості, що не дозволяло йому розгорнути широкомасштабну пропагандистську кампанію².

Незважаючи на ці обмеження, дипломатична діяльність СВУ в Італії стала важливою складовою загальної стратегії Союзу, спрямованої на інтернаціоналізацію українського питання та здобуття міжнародної підтримки українських визвольних змагань.

Аналізуючи результати цієї діяльності, можна стверджувати, що вона мала суперечливий характер. З одного боку, представникам СВУ вдалося привернути увагу частини італійської громадськості до українського питання, поширити інформацію про Україну та її визвольні змагання, налагодити контакти з деякими італійськими політиками та інтелектуалами. З іншого боку, ця діяльність не призвела до суттєвих змін в офіційній позиції Італії щодо українського питання.

Проте, незважаючи на всі труднощі та обмеження, дипломатична діяльність СВУ в Італії мала важливе значення для майбутнього розвитку українсько-італійських відносин. Вона заклала певні основи для майбутньої співпраці, сприяла поширенню знань про Україну в італійському суспільстві, формуванню італійської україністики як окремого напрямку наукових досліджень³.

¹ La Direzione // La Rivista Europea. — 1973 (febbraio). — P. 475.

² Мельников С., Нестеренко Ю. Вічний страх Росії // Альманах українського Народного Союзу. — Річник 101й. — НьюДжерсі: Видво "Свобода", 2012 — С. 41, 42.

³ Гаврилко М. Початки національнокультурної праці серед полонених в таборі Фрайштадт // Союз визволення України: 1914—1918, Відень. — НьюЙорк: Видво "Червона калина", 1979. — С. 7, 8

Крім того, ця діяльність мала важливе значення для самого українського національного руху. Вона сприяла формуванню досвіду міжнародної діяльності, розвитку української дипломатії, виробленню стратегій і тактик інформаційно-пропагандистської роботи за кордоном. Цей досвід був згодом використаний українськими політиками під час національно-визвольних змагань 1917-1921 рр¹.

Таким чином, дипломатична діяльність СВУ в Італії, незважаючи на всі труднощі та обмеження, стала важливою сторінкою в історії українських визвольних змагань початку ХХ століття. Вона засвідчила здатність українських політиків діяти на міжнародній арені, відстоювати національні інтереси українського народу, шукати союзників та однодумців серед європейської громадськості.

Сьогодні, в умовах незалежної України, вивчення цього досвіду має не лише історичне, але й практичне значення. Воно дозволяє краще зрозуміти складні процеси формування української дипломатії, виявити як здобутки, так і прорахунки українських політиків на міжнародній арені, врахувати уроки минулого для розбудови сучасної системи міжнародних відносин України.

1.5 Представництво СВУ в Туреччині

Дипломатична діяльність Союзу визволення України (СВУ) в Туреччині становить особливий інтерес для дослідників історії українських визвольних змагань початку ХХ століття. Адже Туреччина, яка вступила у Першу світову війну на боці Центральних держав у жовтні 1914 року, мала стратегічне значення для реалізації політичних планів СВУ, спрямованих на здобуття незалежності України.

Як зазначає дослідник І. Патер, «внаслідок Першої світової війни, незважаючи на весь її трагізм, в українського та інших східноєвропейських

¹ Вістник Союзу визволення України (випуски за 1915 р.)

народів з'явилися сприятливіші умови для здобуття своєї державності»¹. І саме Туреччина відіграла значну роль у процесі інтернаціоналізації українського питання на початковому етапі війни.

Вже на початку своєї діяльності Союз визволення України визначив основним політичним постулатом «державну самостійність і соборність України» та виробив концепцію ролі України в європейській політиці². Реалізацію національних змагань СВУ пов'язував з поразкою Росії у війні та поваленням царизму, тим самим визначивши свою політичну орієнтацію – бути на боці противників імперії Романових.

Саме ця політична позиція спрямувала погляди українських політиків до Туреччини. Вони прагнули налагодити зв'язки з турецькими урядовими чинниками та громадськістю для підтримки ідеї утворення української держави. Як свідчать історичні документи, першим офіційним документом у стосунках між Україною і Туреччиною можна вважати відозву СВУ до турецького народу³. Цим зверненням Союз мав намір спонукати Туреччину до активної участі у війні на боці Центральних держав.

Відозва була спрямована на те, щоб довести турецькому суспільству, що метою війни на Сході для СВУ є утворення самостійної української держави і, тим самим, усунення небезпеки завойовницьких планів Росії проти Туреччини. Тому, на думку діячів Союзу, Туреччина повинна була вважати українську справу своєю власною і висувати цей аргумент перед Центральними державами для обґрунтування її збройного виступу проти Росії. «...Нова незалежна українська держава, – підкреслено у зверненні, – буде в сталім союзі й порозумінню з Оттоманською імперією»⁴.

Варто зазначити, що СВУ опублікував також звернення до болгар, румунів, шведів, чехів. Ці відозви стали першими актами української

¹ Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. Львів, 2000. С. 123.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ). Ф. 4405. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 1.

³ О. Гермайзе. Матеріали до історії українського руху за світової війни // Український Археографічний збірник. Київ, 1926. Т. 1. С. 302.

⁴ Вістник. 1915. № 9-10. С. 17.

закордонної політики від часів мазепинської еміграції, відкритим виступом на міжнародній арені представників українського народу. Це був лише пролог до широкої інформаційно-дипломатичної акції, яку розвинув СВУ в різних країнах¹.

Для популяризації українського питання в Туреччині на початку жовтня 1914 р. до Константинополя прибув М. Меленевський, який був одним із членів Президії СВУ. Перед виїздом він разом з О. Скорописом-Йолтуховським зустрівся з представником Міністерства закордонних справ Австро-Угорщини графом О. Гойосом. Останній заявив, що Австро-Угорщина підтримує ідею державної самостійності України і буде допомагати наддніпрянцям у досягненні цієї мети².

Важливо відзначити, що О. Гойос підтвердив свою позицію 7 листопада 1914 р., зазначивши, що представники СВУ можуть покликатися на таке трактування австро-угорським урядом справи російської України у своїх дипломатичних заходах в інших державах. Більше того, Міністерство закордонних справ Австро-Угорщини пообіцяло повідомити про своє ставлення до Наддніпрянщини австрійському послові у Константинополі графу Й. Паллавічіні та урядові Туреччини³.

Президія СВУ, відряджаючи М. Меленевського до Константинополя, поставила перед ним завдання «придбати політичну opiniю для української справи, для справи визволення народів Росії на користь війни з Росією»⁴. У листопаді до нього приєдналися Л. Цегельський і С. Баран, приїзд яких привітав орган молодотурків «Le Jeune Turc» у статті від 6 листопада 1914 р. У ній зазначалося: «Делегати будуть без сумніву прийняті тут з симпатіями, бо інтереси українців тісно зв'язані з інтересами Туреччини. Українська держава, якої жадають для себе українці, відділила би Росію від побережжя Чорного

¹Осип Назарук. Мемуари / [упоряд., автор передм. і післясл. М. Федунь]. - Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. - 168 с.

²Вістник. 1914. № 5-6. С. 1

³Р. Роздольський. До історії Союзу визволення України // Український Самостійник (Мюнхен). 1969. № 4. С. 39.

⁴Вістник. 1915. № 9-10. С. 17.

моря. Утворення неросійської слов'янської держави звільнило б Туреччину від політики інтриг і забаганок російського царства, яке змагає до того, щоб запанувати над Константинополем і морськими протоками»¹.

Л. Цегельський і С. Баран опублікували в турецькій пресі ряд статей з історії України, визначили її етнічні межі, підкреслюючи, що Україна, «колись самостійна держава, довго знемагала під російським гнітом і тепер у дні світових подій вона відчула в собі нові сили і вимагає національної відокремленості й свободи, за яку готова боротися разом з Австрією, Німеччиною і Туреччиною проти спільного ворога – Росії»².

Крім того, Союз видав турецькою мовою брошуру Л. Цегельського «Росія як гнобителька народів», а російською та українською – дві відозви «Солдате – озирнись!», які закінчувалися закликом до створення на місці «царсько-каторжної Росії» вільних та самоврядних російського, українського, грузинського та інших народів³.

М. Меленевський провів низку конференцій з членами молодотурецького комітету і представниками уряду, зав'язав контакти з військовими колами Туреччини. Газета «Тasfir i Efkiar» вмістила інтерв'ю з ним, в якому він охарактеризував долю українського народу в Росії та його змагання до самостійності. Найзначнішим досягненням для Союзу під час перебування його представників у Константинополі була зустріч М. Меленевського 22 листопада 1914 р. з міністром внутрішніх справ Туреччини Талаат-беєм, який від імені уряду визнав самостійницько-державницькі інтереси українців та пообіцяв їм допомогти⁴.

Ця заява Талаат-бея стала першим в міжнародних відносинах новітнього часу офіційним документом, в якому за українським народом визнавалося право на створення своєї самостійної держави. Інформацію з цього приводу розповсюдили усі австрійські та європейські часописи, її передали телеграфні

¹ Вістник. 1915. № 5-6. С. 3.

² W. Bihl. Österreich-Ungarn und der Bund zur Befreiung der Ukraine // Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag. Graz; Wien; Köln, 1965. S. 507.

³ Український Самостійник. 1969. № 1. С. 40.

⁴ ЦДАВО України. Ф. 4405. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 13–14.

агентства. Відомою стала ця заява й українцям в Росії. Уже 25 листопада 1914 р. Петербурзьке телеграфне агентство (ПТА) розіслало її повністю російській пресі, і наступного дня вона була передрукована з відповідними коментарями в багатьох російських газетах¹.

Звичайно, подаючи заяву турецького міністра, російський уряд хотів таким чином викликати у російського суспільства ще більшу ворожнечу проти українців, як «запроданців не лише швабів, а й вічних ворогів християнства – турків», мати ще один аргумент для боротьби з українським рухом. З приводу поширення заяви у Росії «Вісник Союзу визволення України» писав:

«Ми дуже вдячні ПТА, що кинуло вістку про наш Союз та його роботу по всіх кутках російської держави, а тим самим і на Україну. Нехай знають про нього скрізь, нехай знають всі – не лише втаємничені, а й широкий загал. Нехай хвилею від краю до краю пронесеться по змученій країні добра вістка, що українська справа на політичній арені Європи у всій своїй повноті... Тільки переможна боротьба з царською імперією і лише утворення самостійної української держави забезпечить Європі дальший мирний культурний розвій, зміцнить демократію і прискорить хід загально-людського поступу»².

Перебування і діяльність у Константинополі представників Союзу викликали у турецькій пресі зацікавлення Україною. Частіше з'являлися статті про неї, її народ, історію, відносини з Росією. До статей додавалася карта України. Багато писалося про її економічний потенціал, підкреслювалося, що українські землі – найболючіше місце в російській політиці і тільки їх втрата може назавжди позбавити Росію теперішньої могутності. Ці статті друкувалися в таких турецьких часописах, як «Terdjimen i Hakikat», «Tasfir i Efkiar», «Tanin», «Turan» та інших³.

Важливу роль в популяризації українського питання відіграла брошура «Україна, Росія і Туреччина», надрукована Союзом у Константинополі 1915 р.

¹ Деклярація Талаат-бея. Вісник. 1915. Ч. 5–6. С. 1.

² Вісник. 1915. Ч. 7–8. С. 24.

³ Роздольський Р. До історії «Союзу визволення України». Український самостійник. (Мюнхен). 1969. № 1. С. 38.

турецькою мовою. Вона призначалась для ознайомлення турецької суспільності з українською проблемою та українськими політичними змаганнями. Книжечка складалася зі статей Л. Цегельського «Україна й Туреччина», М. Грушевського «Короткий огляд української історії», В. Дорошенка «Політичні партії на російській Україні», М. Меленевського «Культурна праця українців», А. Жука «Російська Україна в числах». У додатку містилися відозви до турецького народу і «До громадської думки Європи», платформа Союзу, а також карта Європи та України¹.

Окрім інформаційно-пропагандистської діяльності, СВУ розробляв плани військово-політичної співпраці з Туреччиною. Ще до початку турецько-російської війни (29 жовтня 1914 р.) Союз сподівався, що українська територія опиниться в тилу турецької армії (узбережжя Чорного моря), і тому при підтримці австро-угорських та німецьких кіл планував використати Туреччину у підготовці й організації українського легіону, що разом з турецькими військами мав висадитися на Чорноморському побережжі й викликати повстанський рух на півдні України².

Ця акція, яка отримала назву «константинопольська», на думку СВУ, повинна була бути співзвучною з загальнонаціональними прагненнями українського народу і призвести до великих успіхів, які не в змозі здобути найенергійніша таємна організація. Союз намагався довести і пояснити народу, що запланована константинопольська акція не виходить від турків і є в українських політичних інтересах, що існують об'єктивні передумови для побудови української держави при допомозі Центральних держав.

У Константинополі М. Меленевський встановив зв'язки з військовими колами Туреччини, німецьким генералом Ліман-пашею, що перебував на турецькій службі, грузинськими політичними діячами, представниками німецьких дипломатичних кіл Ціммером і Небелем. Він довідався, що із вступом Туреччини у війну плануються деякі «інсургенізаційні (повстанські)

¹ Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. С. 119–120.

² Терлецький О. Історія української громади в Раштадті 1915–1918. Київ; Ляйпціг, 1918. С. 18.

акції» на Кавказі і тому, в свою чергу, запропонував провести щось подібне на заселеній українцями Кубанщині, а також в районі Одеси¹.

Перш за все, вибір Туреччини як одного з пріоритетних напрямків дипломатичної роботи СВУ був глибоко обґрунтованим з геополітичної точки зору. Після вступу Османської імперії у Першу світову війну на боці Центральних держав у жовтні 1914 року, виникла унікальна можливість для інтернаціоналізації українського питання через представлення його як стратегічно важливого фактора для всього чорноморського регіону. Вибір СВУ орієнтуватися на противників Російської імперії повністю відповідав головній меті організації – досягненню державної самостійності та соборності України².

Особливо значущим є факт, що саме турецький уряд став першим у новітній час, хто офіційно визнав право українського народу на створення власної незалежної держави. Заява міністра внутрішніх справ Туреччини Талаат-бея від 22 листопада 1914 року стала першим у міжнародних відносинах новітнього часу документом такого характеру. Поширення цієї інформації російською пресою, хоч і з негативними коментарями, об'єктивно сприяло популяризації української національної ідеї навіть на території Російської імперії.

Інформаційно-пропагандистська діяльність представників СВУ в Константинополі продемонструвала їхнє розуміння важливості формування міжнародної громадської думки. Публікації в турецьких газетах, видання брошур, проведення зустрічей з політичними діячами – все це створювало інформаційне підґрунтя для просування української справи. Показово, що в турецькій пресі почали регулярно з'являтися матеріали про Україну, її історію, економічний потенціал та відносини з Росією, що свідчить про ефективність обраної стратегії.

¹ [Меленевський М.]. Відозва Союзу визволення України до румунського народу. Вістник. 1914. Ч. 1. С. 5.

² Жерноклєєв О.С., Райківський І.Я. Політичний портрет Левка Ганкевича Ганкевич Лев // Довідник з історії України. А-Я. Видання 2-ге, доопр. і доповн. / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. - К., 2001. 323 с.

Важливо відзначити, що діяльність СВУ виходила за межі суто інформаційної роботи. Розробка планів військово-політичної співпраці з Туреччиною, зокрема так звана "константинопольська акція", демонструє комплексний підхід до вирішення українського питання. Стратегічний задум щодо висадки українського легіону разом з турецькими військами на Чорноморському узбережжі для підтримки повстанського руху на півдні України свідчить про намагання перевести дипломатичні досягнення у практичну площину військово-політичних дій.

Також варто підкреслити, що діяльність СВУ в Туреччині відзначалася системним характером. Від публікації відозви до турецького народу, через налагодження контактів з урядовими та військовими колами, до формування громадської думки через пресу – простежується чітка послідовність дій, спрямованих на досягнення головної мети.

У підсумку, дипломатична діяльність СВУ в Туреччині стала важливим кроком у процесі інтернаціоналізації українського питання на початку ХХ століття. Вона продемонструвала зрілість українського національно-визвольного руху, його здатність до формування міжнародних союзів та використання геополітичної ситуації в інтересах національної справи. Незважаючи на те, що багато планів залишилися нереалізованими через об'єктивні історичні обставини, сам факт такої діяльності став важливим прецедентом для подальшого розвитку української дипломатії та боротьби за незалежність.

Таким чином, дипломатична місія СВУ в Туреччині являє собою цінний історичний досвід, який демонструє важливість міжнародної підтримки для національно-визвольних рухів та ілюструє значення чорноморського регіону в українській геополітичній стратегії.

РОЗДІЛ 2. Дипломатична діяльність Союзу Визволення України в нейтральних державах.

1.1 Представництво СВУ в Швеції.

У роки Першої світової війни, коли світ занурився у безпрецедентний катаклізм, українське питання виринуло в міжнародному порядку денному — не в останню чергу завдяки зусиллям діячів Союзу визволення України (СВУ). Заснований у Львові 4 серпня 1914 року, цей політичний комітет, об'єднаний навколо ідеї національного визволення України з-під влади Російської імперії, вів активну діяльність не лише на територіях, підконтрольних Центральним державам, а й на нейтральних теренах Європи. Особливо важливим напрямком його роботи стало інформаційно-пропагандистське представництво у Швеції — країні, яка, залишаючись нейтральною, водночас зберігала дипломатичні контакти як з Антантою, так і з Центральними державами.

Це представництво уособлювало собою не просто дипломатичну місію, а свого роду лабораторію політичного мислення, де формувалися аргументи, що мали переконати світову спільноту в праві українського народу на державну самостійність. Обличчям цієї діяльності у Швеції став Осип Назарук — один із найбільш харизматичних, інтелектуально потужних і політично гнучких діячів СВУ.

Починаючи з 1915 року, СВУ почав активно висилати своїх представників до європейських столиць. У Берліні діяв Скоропис-Йолтуховський, у Мюнхені — Євген Левицький, у Лозанні — видавався франкомовний журнал «La Revue Ukrainienne», у Швеції ж працював Осип Назарук. Його присутність у цій північній країні мала не лише символічний, а й цілком практичний характер. Швеція, попри формальний нейтралітет,

залишалася активним учасником європейських інформаційних мереж, а також майданчиком для міждержавного діалогу, обмеженого фронтовими умовами.

Саме тут, у Стокгольмі, Назарук вів переговори, листувався з представниками преси, організовував видання українських матеріалів європейськими мовами. Серед його завдань — інформувати шведське громадянство та політичну еліту про існування українського народу як окремої політичної та культурної спільноти, поневоленої царською Росією, та доводити потребу її визволення як елемента справедливого післявоєнного устрою Європи.

Особистість Осипа Назарука відіграє ключову роль у дослідженні представництва СВУ в Швеції. Народжений у Галичині, журналіст за фахом, він поєднував глибоке знання української історії з гострим політичним чуттям. Назарук не був дипломатом у формальному сенсі — його діяльність не мала статусу офіційного посланця в межах міжнародного права, однак його неофіційна місія була чи не важливішою. В особі Назарука СВУ здобув речника, здатного говорити мовою європейських лібералів, журналістів, інтелектуалів. Його тексти поєднували факти із закликком, документ із емоцією — що, зрештою, і становило сутність пропагандистської стратегії СВУ.

У своїх звітах і статтях Назарук розкривав теми національного гноблення українців у Російській імперії, переслідування української мови, культурного зросійщення. Він намагався донести до шведського політичного істеблїшменту просту, але в умовах війни радикальну тезу: Росія — не визволитель, а поневолювач. І тому, як наслідок, українське питання не можна зводити до внутрішньої справи Російської імперії, а потрібно розглядати як окрему міжнародну проблему, яку має бути врегульовано у післявоєнній Європі.

Особливістю шведського представництва було активне використання публіцистики, брошур, листівок — форм, які були доступні та впливові у нейтральному медійному середовищі. Як зазначено у джерелах, СВУ протягом 1914–1918 років видав понад 150 книжок і брошур українською та іноземними мовами, у тому числі — шведською. Ці тексти були покликані створити

інтелектуальне тло для сприйняття України як нації з власною історією, мовою та правом на самовизначення.

Не менш важливою була і видавнича діяльність СВУ у Німеччині та Швейцарії, яка перетиналася з шведською лінією. Зокрема, шведські переклади з французької, німецької та української слугували містком до аудиторії, яка ще до війни була схильна трактувати Російську імперію як бастион культури й стабільності на Сході Європи. Завданням Назарука та інших представників СВУ було змінити цю парадигму.

Оцінюючи вплив діяльності СВУ в Швеції, варто зважати на обмеженість його можливостей. Швеція, як держава, уникала публічного втручання у справи, що могли би поставити під сумнів її нейтралітет. Попри це, діяльність Назарука і його соратників мала наслідки. Завдяки їхнім зусиллям з'явилися перші публікації у шведській пресі, де слово «Україна» виринали вже не як географічна частина Росії, а як окрема нація з політичними амбіціями.

Найбільше досягнення полягало у перенесенні українського питання з царини геополітичної абстракції до конкретної дії: зав'язувались контакти з журналістами, публікувались статті, проводились неофіційні зустрічі з дипломатами. Усе це, хоча і не дало миттєвого результату, стало фундаментом для подальшої присутності українського голосу в європейському політичному просторі.

Діяльність представництва СВУ в Швеції варто розглядати у ширшому контексті європейських національних рухів періоду Великої війни. Ірландці, фіни, поляки — усі вони використовували міжнародну арену для просування власних ідеалів. Українці, попри розірваність між двома імперіями — австрійською і російською, — зуміли запропонувати європейській публіці свою візію.

Як показує історіографія (І. Витанович, Р. Смаль-Стоцький, В. Мороз та інші), саме завдяки такій мережі дипломатичних і публіцистичних зусиль вдалося втримати українське питання у фокусі на Паризькій мирній

конференції 1919 року, де представники обох українських держав — УНР і ЗУНР — намагалися відстояти право на самовизначення.

Після розпаду СВУ у 1918 році Осип Назарук повернувся до Галичини, де згодом став діячем Західноукраїнської Народної Республіки. Його діяльність у Швеції залишилася малодослідженою сторінкою історії, хоча її значення очевидне. Назарук показав, що навіть в умовах інформаційної ізоляції й відсутності офіційного визнання можна формувати дискурс, здатний впливати на майбутнє¹.

Отже, можна сказати, що представництво СВУ в Швеції стало важливою складовою геополітичної гри довкола українського питання у роки Першої світової війни. Завдяки зусиллям Осипа Назарука український голос зазвучав у коридорах північної Європи — скромно, але виразно. Це був голос нації, яка ще не мала держави, але вже мала ідею — і тих, хто був готовий за неї боротися.

2.1 Представництво СВУ в Норвегії.

Перша половина ХХ століття стала вирішальним періодом у формуванні української національної ідеї та державницьких прагнень. У цей час під впливом складних геополітичних трансформацій та війни український рух, що здобував все більшої ваги в суспільному житті, потребував активного міжнародного представництва. Одним із важливих напрямів зовнішньополітичної роботи став діалог із нейтральними країнами, серед яких особливе значення мала Скандинавія, зокрема Норвегія. Ця робота часто залишалася поза увагою історіографії, проте вона відіграла помітну роль у консолідації підтримки української справи за кордоном. Представництво Союзу визволення України (СВУ) в Норвегії, що мало на меті політичну пропаганду й

¹ Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука у 1914–1916 рр. Галичина. 2002. № 8. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Burachok_Liliia/Hromadskopolitychna_diialnist_Osypa_Nazaruka_u_1914_1916_r/ (дата звернення: 11.02.2025).

інформаційну дипломатію, було невід'ємною складовою української боротьби за державність. В центрі цієї діяльності стояла постать Осипа Назарука — активного діяча українського національного руху, ідеолога і дипломата, чия діяльність у Скандинавії залишається мало дослідженою.

Щоб краще зрозуміти роль Назарука в діяльності СВУ в Норвегії, варто звернути увагу на умови, за яких формувалася його особистість. Народившись у 1883 році в Галичині, що перебувала тоді у складі Австро-Угорської монархії, Назарук виріс у сім'ї, де національна свідомість і патріотизм були фундаментальними цінностями. Навчання в народній школі, а згодом — у гімназіях Бучача, Золочева та Львова, де навіть серед антиукраїнськи налаштованих вчителів він зумів проявити зацікавлення національним питанням, вплинуло на формування його громадської позиції.

Особливе значення мало студентське життя у Львові наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття, коли український студентський рух був однією з найактивніших форм національного пробудження. Осип Назарук занурився у цю атмосферу, що формувала радикальну та модерністську складову його світогляду, який у майбутньому стане основою для його політичної діяльності в рамках Союзу визволення України. Важливим етапом стала також його участь у лівих політичних організаціях, зокрема «Молодій Україні», «Академічній громаді» та віденській «Січі», що позначило початок його активної громадсько-політичної діяльності.

Назарук уже з 1904 року відкрито виступав як радикал, популяризуючи ідеї Української радикальної партії. Редагування «Громадського голосу», активна участь у виборчих кампаніях, агітація за виборчу реформу — усе це складало контекст його діяльності. В цей період він також виступав з критикою польської націонал-демократичної партії, що демонструвало його позицію захисника українських інтересів у багатонаціональному австро-угорському просторі.

Під час Першої світової війни Назарук, перебуваючи в таборі Талергоф і згодом долучившись до СВУ, відстоював ідею галицького «П'ємонт» —

Галичини як центру визвольних змагань і консолідації українських земель. Його діяльність у цей період отримала міжнародний вимір, оскільки СВУ прагнув добитися підтримки від країн Четвертного союзу, серед яких Німеччина та Австро-Угорщина займали важливі позиції.

Після вступу до СВУ Назарук отримав доручення працювати в країнах Скандинавії, зокрема у Швеції та Норвегії — країнах, що під час Першої світової війни займали нейтральну позицію. Це було стратегічно важливо, адже підтримка нейтральних держав могла посилити позиції українського руху в міжнародному контексті.

Дипломатична та пропагандистська діяльність Назарука у Норвегії зосереджувалася на поширенні інформації про українське національне питання серед політичних та суспільних кіл. Він активно виступав у скандинавській пресі, публікував статті в «Віснику СВУ» та інших українських виданнях, що виходили за кордоном, а також у місцевих норвезьких та шведських ЗМІ («Ukrainische Nachrichten»). В цих публікаціях він відстоював право українського народу на самостійне державне життя, орієнтацію на Центральні держави у воєнний період, намагався пояснити українську позицію і наголосити на важливості підтримки української справи в міжнародній політиці.

Ця діяльність мала не лише інформаційний, але й дипломатичний характер, оскільки Назарук вів переговори, встановлював контакти з представниками політичних і громадських кіл Норвегії, формувалася сприятливий імідж української боротьби.

Однією з ключових завдань Назарука було не лише залучення зовнішньої підтримки, а й об'єднання українських сил у єдину консолідовану платформу, яка б могла ефективно представляти інтереси українців на міжнародній арені. Він активно підтримував утворення Загальної Української Ради — координаційного органу, що мав завдання консолідувати діяльність українських організацій за кордоном. У складі секретаріату Ради Назарук

наполюгав на ідеї державної самостійності України з урахуванням територіальної автономії Галичини, Буковини та Закарпаття.

Праця в «пресовій квартирі» Легіону Українських січових стрільців дала йому можливість збирати й систематизувати матеріали, пов'язані з історією визвольних змагань, що підсилювало інформаційну базу для пропаганди і консолідації українського руху.

Окрім діяльності в Норвегії, Назарук пройшов довгий шлях еволюції своїх політичних поглядів. Після поразки УНР і ЗУНР він критикував демократичні та соціалістичні режими, поступово схиляючись до консервативних монархічних ідей під впливом В. Липинського. Ця трансформація відображала глибокі політичні розчарування і прагнення до сильної централізованої влади, здатної зберегти українську державність у складних умовах міжвоєнного періоду.

Його діяльність у канадській і американській діаспорах, спрямована на організацію фінансової підтримки українського руху, а також подальша активність у західноукраїнському середовищі свідчать про його незламну віру у необхідність національної єдності та державності.

Діяльність Осипа Назарука в Норвегії та інших країнах Скандинавії стала одним із перших прикладів організованої політичної роботи українських націоналістичних структур за кордоном. Вона заклала підвалини для розвитку української еміграційної дипломатії у міжвоєнний період, а також вплинула на формування світової української громадської думки.

Робота СВУ сприяла поширенню інформації про українське питання у нейтральних країнах, створенню мережі підтримки, а також формуванню іміджу України як суб'єкта міжнародних відносин. Цей досвід згодом став основою для діяльності українських дипломатичних представництв у 1920-1930-х роках¹.

¹ Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883-1940 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. С. 30-36. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&>

Отже, представництво Союзу визволення України в Норвегії у 1914–1918 роках, очолюване Осипом Назаруком, було важливим етапом у формуванні міжнародної підтримки української національної справи. Назарук проявив себе як компетентний політик, публіцист і дипломат, який в умовах воєнного конфлікту та складної міжнародної ситуації здобув важливі інформаційні і політичні позиції для українського руху. Його діяльність у Скандинавії стала складовою більш широкого комплексу зусиль із здобуття державної самостійності України.

Попри зміни в політичних поглядах і складний шлях, Осип Назарук залишив значний слід у історії української національної дипломатії, а робота представництва СВУ в Норвегії є яскравим прикладом українського прагнення до визнання на світовій арені.

1.3 Представництво СВУ в Швейцарії.

У роки Першої світової війни Швейцарія стала одним із ключових центрів діяльності Союзу визволення України (СВУ), що було зумовлено її нейтральним статусом, розвиненою політичною культурою, традицією політичного притулку та активною участю в міжнародному гуманітарному дискурсі. Представництво СВУ в цій країні слугувало не лише інформаційним, але й дипломатичним плацдармом у боротьбі за українську державність.

Історія українського національного руху сповнена постатей, що впродовж ХХ століття втілювали прагнення до державної незалежності, збереження ідентичності та культурного самовизначення. Однією з таких постатей був Петро Чикаленко (1892–1928) — син визначного українського мецената, публіциста й політика Євгена Харлампійовича Чикаленка. Попри тінь великого батька, життя Петра Чикаленка заслуговує окремого наукового осмислення,

адже в його долі відбилася трагедія цілої генерації українських інтелектуалів, які намагалися поєднати національну ідею, дипломатичну діяльність і культурницьку працю із жорстокою реальністю радянської репресивної держави.

Петро Чикаленко народився 1892 року в інтелігентній, заможній і глибоко патріотичній українській родині. Його батько, Євген Харлампійович Чикаленко, був одним із провідних діячів українського руху кінця XIX — початку XX століття, що послідовно відстоював національні права українців, фінансував видання першої щоденної української газети в Наддніпрянській Україні — «Рада» (1906–1914), активно підтримував культурні та наукові проєкти. У такому середовищі всі діти Чикаленка здобули добру освіту, володіли кількома іноземними мовами й переймали дух відповідальності за національну справу.

Петро вирізнявся серед братів і сестер своїм інтелектом та знанням шести мов. Його формування як особистості припало на добу активізації національного руху, революційного піднесення та загострення протиріч у Російській імперії. Після початку Першої світової війни він став учасником бойових дій, а згодом долучився до лав діячів Української революції 1917–1921 років¹.

У добу розбудови Української Народної Республіки Петро Чикаленко був призначений секретарем прем'єр-міністра УНР Всеволода Голубовича у 1918 році. Його долучення до центрального апарату українського уряду є свідченням не лише особистих здібностей, а й глибокої довіри до нього з боку урядовців. У 1919 році Петро стає секретарем посольства УНР у Стамбулі — місті, що відіграло важливу роль як дипломатичний осередок у взаємодії уряду УНР з Османською імперією, а згодом — з міжнародною спільнотою загалом.

У цей час уряд УНР, перебуваючи у вигнанні, прагнув не лише дипломатичного визнання, але й організації інформаційної кампанії про

¹ Іванова О. 160 років Євгену Чикаленку. *Національний музей історії України*. URL: <https://old.nmiu.org/tsohondnia/2599-160-rokiv-uevhenu-chykalenku> (дата звернення: 06.02.2025).

становище українського народу. Союз визволення України, до якого Петро мав дотичність, активно розгорнув видавничу діяльність, публікуючи десятки брошур і книг про Україну іноземними мовами — німецькою, французькою, шведською, італійською, болгарською тощо. З-поміж українських дипломатів за кордоном Петро Чикаленко був представником у Швейцарії, а згодом у Туреччині — центрах, що мали стратегічне значення для формування міжнародної підтримки української державності¹.

Центром роботи СВУ у Швейцарії стала Лозанна, де під егідою Союзу з 1915 року почав виходити щомісячний журнал французькою мовою "La Revue Ukrainienne". Журнал мав на меті інформувати франкомовну громадськість про ситуацію в Україні, обґрунтовувати потребу у створенні незалежної української держави та спростовувати російські імперські наративи. Вийшло дев'ять чисел видання, кожне з яких містило аналітичні статті, історичні огляди, політичні коментарі та документи².

Після поразки визвольних змагань 1917–1921 років тисячі українських політичних, військових і культурних діячів опинилися в еміграції. Одним із головних завдань стало організоване представлення інтересів українського народу на міжнародній арені. В умовах утвердження радянської влади та активної пропаганди УСРР за кордоном еміграція не могла залишатися пасивною. Серед організацій, що поставили за мету боротьбу з більшовизмом і популяризацію ідеї незалежності України, була СВУ — Спілка Визволення України, яка, всупереч пропагандистському образу, створеному радянською владою в процесі показового процесу 1930 року, мала чітко визначену політичну і культурно-інформаційну стратегію.

У 1920-х роках СВУ як концепт набував форми не лише в уявленні радянських репресивних органів, а й у реальних структурах еміграційної

¹ Патер І. Союз визволення України (1914–1918). Постаті. Львів : НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якев., 2024. С. 9. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pater_Ivan/Soiuz_vyzvolennia_Ukrainy_19141918_Postati.pdf (дата звернення: 08.02.2025).

² Гирич І. Українська політична еміграція другої половини XIX – періоду Визвольних Змагань 1917–1921 років у Швейцарії. Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність: науковий збірник. 2020. С. 138–139.

діяльності. Швейцарія, через її міжнародну політичну вагу, наявність дипломатичних представництв та вільний політичний клімат, стала

Представництво СВУ в Швейцарії формувалося на базі існуючих українських дипломатичних і культурних осередків. Хоча після 1923 року офіційне представництво УНР у Швейцарії було позбавлене дипломатичного статусу, колишні працівники місії продовжували діяльність в інтересах української справи.

Ключовою фігурою в цьому процесі став Петро Чикаленко — колишній дипломат, публіцист і громадський діяч, який перейшов від офіційної до неофіційної, але не менш важливої діяльності. Він виступав координатором, публіцистом, автором численних аналітичних статей, меморандумів та листів до міжнародних організацій. У цьому представництві важливу роль відігравали й інші діячі української еміграції, зокрема Микола Шаповал та Олександр Шульгин, з якими велися консультації щодо координації дій у Женеві, Парижі, Празі.

Хоча діяльність Петра Чикаленка в Швейцарії недостатньо висвітлена в українській історіографії, наявні джерела вказують на те, що він був одним із представників Союзу визволення України в Лозанні, де функціонувала редакція французькомовного журналу «La Revue Ukrainienne», і був її управителем у 1917-1918 рр. Це видання мало на меті ознайомити громадськість Антанти з визвольною боротьбою українців і ситуацією на східному фронті. Видавництво періодичних і книжкових публікацій стало одним із головних завдань дипломатичної роботи СВУ в Швейцарії, і Чикаленко активно долучався до цієї діяльності.

Вибір Швейцарії як однієї з основних країн дипломатичної активності СВУ не був випадковим. Ця держава з її нейтралітетом, міжнародним статусом і традицією прийому політичних емігрантів стала важливим майданчиком для культурної, інтелектуальної та дипломатичної праці українців. У Женеві, Лозанні та Берні відбувалися зустрічі з представниками інших народів,

міжнародних гуманітарних організацій, відомими науковцями, журналістами, яким українські делегати намагалися донести ідею незалежної України.

Формально СВУ у Швейцарії не мала легалізованого статусу як окрема організація, але діяла у формі гуртків, комісій, та редакцій при українських громадах, що координували інформування міжнародного суспільства про ситуацію в УСРР, зокрема про переслідування української інтелігенції, голодомор, колективізацію та порушення прав людини.

Одним із головних інструментів представництва СВУ була підготовка і поширення публіцистичних, аналітичних та інформаційних матеріалів. Основними мовами поширення були французька та німецька. Від імені української еміграції публікувалися звернення до Ліги Націй, громадських організацій, окремих інтелектуалів. У працях, надісланих до прес-центру Ліги Націй, українські діячі постійно наголошували на фактах політичних репресій проти українського народу, ліквідації української автономії. Так, наприклад,

Так, наприклад, у «Вістнику» СВУ під №1-2 в січні 1918 р. за старим стилем, зазначалося: «Як доносить «Berliner Tageblatt» з Цюріху, українські делегати передали таку відповідь: Україна жадає заключення загального мира між воюючими державами, повної автономії і самостійности для всіх народів, дальше признання засади: жадних контрибуцій і ніяких анексій, признання незалежности Української Народньої Республіки, власного правительства, власної армії і дипломатичних заступників. Мир мусять обовязково підисати заступники всіх незалежних республік російської конфедерації»¹.

Представництво підтримувало постійний контакт з Лігою Націй, зокрема з її пресовим бюро. Надсилалися петиції, рапорти, іноді з підписами сотень емігрантів. СВУ в Швейцарії прагнула вбудувати українське питання в загальний європейський дискурс про права народів і демократичні свободи.

Хоча Швейцарія не визнавала СРСР як державу до 1946 року, радянські агенти в Женеві уважно стежили за діяльністю українських емігрантів. Проте

¹ Вісти. Вістник Союзу Визволення України. 1918. 11 січ. С. 19. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/8513-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1918-chch-1-8/> (дата звернення: 13.02.2025).

українські представники використовували кожен можливість, щоб донести свою позицію до членів дипломатичних місій інших країн.

Українське представництво в Швейцарії не діяло ізольовано. Воно співпрацювало з польськими, балтійськими, кавказькими й іншими емігрантськими організаціями. Часто спільно організовували мітинги, маніфестації, публікації. Ця співпраця сприяла формуванню антиросійського фронту емігрантів, об'єднаних ідеєю визволення своїх народів із-під радянського панування.

Незважаючи на високий рівень самоорганізації та відданість справі, діяльність представництва СВУ в Швейцарії стикалася з низкою труднощів. Насамперед, це була проблема фінансування. Відсутність державної підтримки змушувала діячів покладатися на добровільні внески, що значно обмежувало можливості в організації заходів, публікацій, поїздок.

Також виникали ідеологічні суперечності всередині української еміграції. Частина діячів була орієнтована на співпрацю з країнами Заходу, інші ж шукали контактів із антибільшовицькою опозицією в самій Росії, що створювало ризики зміщення акценту з української національної ідеї.

Варто також зазначити, що міжнародне співтовариство не завжди було готове активно втручатися у внутрішні справи СРСР, особливо в умовах зростання фашизму в Європі та економічної кризи. Відтак голос українських емігрантів нерідко залишався маргіналізованим¹.

На початку 1920-х років, після остаточного розгрому УНР, більшість її діячів опинилися в еміграції. Проте частина, з різних причин — ідеалістичних, родинних або через віру в можливу лібералізацію радянського режиму — вирішила повернутися. Серед них був і Петро Чикаленко. Свідомо відмовившись від життя в еміграції, він повертається до Києва, де працює у видавництвах «Думка» та «Сяйво»².

1

² Іванова О. 160 років Євгену Чикаленку...

Це рішення стало фатальним. Попри короткий період діяльності в інтелектуальному середовищі, новий режим дедалі жорсткіше обмежував свободу слова, мислення і творчості. Старі зв'язки з добою УНР, дипломатична діяльність і сам факт повернення з-за кордону стали обтяжливими факторами в очах радянської влади. У 1928 році Петра Чикаленка заарештовують. У в'язниці він захворів і того ж року помер. Смерть настала в Курській пересильній тюрмі — одній із тих, що стали передвісниками великого терору.

Особисте життя Петра також склалося драматично. Його дружиною стала Ксенія Борисівна Стеллецька (1904–1975), дочка царського генерала. Після арешту та загибелі чоловіка вона продовжила жити в Радянському Союзі, поки не була репресована під час Другої світової війни. Засуджена до 25 років таборів, вона опинилася в системі ГУЛАГу разом із багатьма іншими жінками — дружинами і вдовами українських діячів.

Її спогади, передані через лист із Музею імені Андрія Сахарова, дають змогу реконструювати атмосферу репресій. Вони показують не лише правову абсурдність системи, в якій людину могли засудити «за нецілесобразністю подальшого утримання під вартою», але й трагізм покоління, яке опинилося між млинами імперій. Згадка про сина Ксенії Борисівни, який опинився в Німеччині та приєднався до частин білогвардійців, додає до цієї історії ще одну трагічну лінію — розірвані родини, понівечені долі, втрачені надії¹.

Петро Чикаленко, попри відносно недовгий життєвий шлях, відіграв помітну роль у контексті діяльності Союзу визволення України — організації, що діяла у 1914–1918 роках і здійснювала широку агітаційну, просвітницьку і дипломатичну діяльність².

Його постать органічно вписується в історію української дипломатії періоду революції, коли постала потреба не лише в урядах та військах, а й у людях, здатних представляти українські інтереси за кордоном. Він, як і

¹ Чекаленко Л. Постать Євгена Чикаленка в нашій історії. *Збірник наукових праць. Україна–Європа–Світ*. 2016. № 18. С. 250–251. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7265/1/Chekalenko.pdf> (дата звернення: 06.02.2025).

² Патер І. Союз визволення України... С. 234

Осип Назарук, Олекса Семенів, Євген Левицький, був уособленням нового типу українського діяча — інтелігента з європейською освітою, багатомовного, культурно інтегрованого в європейський простір.

Попри те, що тривалий час постать Петра Чикаленка перебувала в тіні радянського забуття, сучасна історіографія поступово повертає йому належне місце в українському національному пантеоні. Матеріали, пов'язані з ним, зберігаються в музеях і приватних архівах, зокрема в Музеї імені Андрія Сахарова. Значну цінність мають також свідчення, що надійшли з родинного кола Чикаленків. Їх вивчення є важливою частиною процесу відновлення пам'яті про репресовану українську еліту.

Одним із ключових діячів СВУ в Швейцарії також був Михайло Лозинський (1880–1937) — український політолог, юрист, діяч ЗУНР. Його перебування в Цюріху в 1902–1903 роках та подальша участь у діяльності СВУ позначилися глибокими теоретичними розробками в галузі права та політики. Він ознайомлював українського читача із системами європейського державного устрою, розвінчуючи колоніальні наративи, що заперечували українське право на державність. У 1919 році Лозинський був делегатом на переговорах з Антантою та учасником Паризької мирної конференції.

У швейцарському політичному середовищі того часу мешкав також Лев Юркевич (1883–1919) — теоретик національного комунізму. Хоча він не був безпосередньо пов'язаний із СВУ, його праці, написані у Лозанні — зокрема "L'Ukraine et la Guerre" (1916) — були значущими для української політичної думки. Юркевич вів ідеологічну полеміку з позиціями СВУ, відстоюючи орієнтацію на Росію замість Центральних держав. Його ідеї стали підґрунтям для подальших концепцій національного комунізму в Україні 1920-х років¹.

Отже, представництво СВУ в Швейцарії відіграло вагомую роль у зовнішньополітичній стратегії українського визвольного руху в роки Першої світової війни. Воно стало майданчиком для інформаційної боротьби, інтелектуального дискурсу та дипломатичних контактів. Участь таких постатей,

¹ Гирич І. Українська політична...

як Петро Чикаленко, Михайло Лозинський, Лев Юркевич, демонструє широту ідейного спектру та рівень політичної культури української еміграції. Швейцарія, попри свій нейтралітет, перетворилася на поле боротьби за українську ідентичність у глобальному контексті.

Попри обмежені ресурси та складні умови, представництво СВУ в Швейцарії стало важливим елементом політичного фронту української еміграції. Воно забезпечувало безперервну присутність українського питання в європейському інтелектуальному й політичному дискурсі, зберігало пам'ять про боротьбу за незалежність, формувало позитивний образ України як держави, здатної до самостійного існування.

Хоча представництво СВУ в Швейцарії не мало офіційного міжнародного визнання, його діяльність сприяла популяризації українського питання в західноєвропейському середовищі. Через брошури, листівки, журнали, особисті контакти та листування українські активісти прагнули змінити уявлення Заходу про Україну як невід'ємну частину Російської імперії. У цьому сенсі дипломатична діяльність Петра Чикаленка стала частиною великого процесу формування інформаційного фронту визвольної боротьби.

Отже, дипломатична діяльність Союзу визволення України в нейтральних державах Європи під час Першої світової війни становить один із важливих, проте донедавна маловивчених аспектів українського визвольного руху. Особливої уваги заслуговує той факт, що саме в нейтральних країнах — Швеції, Норвегії та Швейцарії — СВУ реалізував форму неофіційної дипломатії, в якій поєдналися публіцистика, культурна комунікація, інтелектуальне лобіювання та міжособистісні зв'язки. Уперше після довгого періоду історичного мовчання українське питання набуло рис повноцінного геополітичного сюжету. Діяльність представництв СВУ в цих країнах стала не лише елементом боротьби за незалежність, а й прикладом адаптації модерного національного проекту до умов інформаційного і дипломатичного вакууму, що поставав у тіні воєнної катастрофи імперій.

Центральною постаттю цієї неформальної дипломатії був Осип Назарук, чия діяльність у Швеції та Норвегії є зразком політичної роботи в умовах обмежених ресурсів і відсутності офіційного визнання. Не будучи професійним дипломатом, він виступав як рупор української ідеї перед європейською публікою, поєднуючи в собі риси журналіста, публіциста, ідеолога й організатора. Його брошури, тексти, особисті листи та контакти з інтелектуалами і журналістами сформували нову рамку сприйняття українського питання в Скандинавії. Замість традиційного сприйняття України як периферії Російської імперії, у шведській і норвезькій пресі починає з'являтися образ України як окремого історичного суб'єкта з чіткими політичними прагненнями.

Особливо важливим є те, що у Швеції, країні з усталеною традицією нейтралітету та високою політичною культурою, Назарук зумів привернути увагу громадськості до української справи, надаючи їй новий зміст. Він не просто спростовував російські пропагандистські кліше — він апелював до європейських уявлень про право народів на самовизначення, про легітимність політичної і культурної ідентичності. Швеція стала простором, де український голос уперше прозвучав у політичному сенсі — не як відлуння імперського дискурсу, а як окрема думка в контексті післявоєнного переулаштування Європи.

У Норвегії СВУ продовжив інформаційно-просвітницьку стратегію, зосередившись на поширенні матеріалів та формуванні мережі симпатиків серед інтелектуалів, журналістів та громадських діячів. Назарук зумів забезпечити регулярну присутність українського питання у публічному просторі — через публікації, переклади, особисті зустрічі. Тут українська тема почала розглядатися як частина європейської політичної архітектури, а не як «внутрішня справа» колишньої імперії. Попри обмеженість ресурсів і відсутність державної підтримки, ця діяльність мала довготривалі наслідки, сформувавши образ України як суб'єкта міжнародних відносин.

Швейцарія ж стала осередком ідеологічного артикулювання української самостійності у ширшому європейському дискурсі. Видання *La Revue Ukrainienne* французькою мовою засвідчує прагнення СВУ вийти на рівень транснаціонального діалогу. Аргументи, які звучали зі шпальт журналу, апелювали не тільки до історичних прав українців, але й до універсальних принципів: демократії, свободи, культурного плюралізму. Постаті Петра Чикаленка, Михайла Лозинського, Лева Юркевича стали в цьому сенсі не лише представниками еміграційного активізму, а й творцями інтелектуального мосту між Україною та Заходом.

Суттєвим моментом є те, що навіть після формального завершення існування СВУ його представництва — особливо в Швейцарії — не припинили своєї діяльності. Це свідчить про те, що український рух набув ознак тривалої політичної культури, спроможної функціонувати в еміграції. Збір і поширення аналітичних матеріалів, звернення до міжнародних організацій, зокрема до Ліги Націй, стали формою збереження ідеї незалежності в умовах геополітичної поразки. На тлі відсутності державності діяльність СВУ постала як форма «інформаційного суверенітету» — спроби контролювати наратив про Україну в міжнародному середовищі.

Втім, не можна ідеалізувати ці зусилля. Їхній вплив був обмежений, аудиторія — часто елітарна, а реальні важелі впливу на уряди нейтральних країн — мінімальні. Чимало зусиль не мали миттєвого результату, а українські делегати неодноразово зіштовхувалися з байдужістю, стереотипами та геополітичними інтересами великих держав. Проте саме в цих умовах і народжувалася політична зрілість української еміграції, яка згодом стане основою для майбутніх діаспорних структур.

У цій дипломатії особливо цінним є її людський вимір. Українські представництва не були інституціями у класичному сенсі слова — це були мережі особистостей, об'єднаних спільною ідеєю, відповідальністю за національну справу та здатністю діяти поза формальними рамками. Назарук, Чикаленко, Лозинський — це приклади людей, які, попри політичну

невизначеність і матеріальні труднощі, спромоглися утвердити суб'єктність України на рівні символічної політики. Їхні тексти, промови, листування стали не лише джерелами інформації, а й носіями національного голосу.

Отже, дипломатична діяльність Союзу визволення України в нейтральних європейських країнах стала не лише епізодом боротьби за незалежність, але й досвідом вироблення національного голосу у світі, який часто був до нього глухим. Цей досвід засвідчує, що навіть без армії, кордонів і міжнародного визнання, нація може утвердити себе через інтелектуальний діалог, культурну присутність і послідовну роботу з уявленнями про себе у свідомості інших.

ВИСНОВКИ

Початок ХХ століття став переломним моментом для багатьох бездержавних народів Європи, які прагнули національного самовизначення. Серед них опинився й український народ, чії землі були розділені між Російською та Австро-Угорською імперіями. Саме в цей буремний період, на тлі Першої світової війни, виникла організація, яка відіграла ключову роль у просуванні української справи на міжнародній арені – Союз визволення України (СВУ). Діяльність цієї організації стала першим систематичним досвідом української дипломатії новітнього часу, що заклала фундамент для майбутніх державотворчих процесів.

СВУ сформувався як організація, що мала чітке стратегічне бачення: використати геополітичне протистояння світових держав задля просування ідеї української незалежності. У умовах, коли українське питання розглядалося більшістю європейських країн як внутрішня справа Російської імперії, СВУ намагався інтернаціоналізувати український національно-визвольний рух, вивести його на рівень міжнародної політики.

Дипломатична діяльність СВУ характеризувалася системним підходом, який поєднував різні форми впливу: від інформаційно-пропагандистської роботи до встановлення офіційних та неофіційних контактів з урядовими колами різних країн. Особливістю цієї дипломатії було те, що вона здійснювалася без опори на власну державність, спираючись лише на ідейну переконаність її провідників та їхню здатність аргументувати українську справу в контексті тогочасних геополітичних інтересів.

Географія дипломатичної діяльності СВУ була надзвичайно широкою, охоплюючи як країни Центрального блоку (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина), так і нейтральні держави (Швеція, Норвегія, Швейцарія). Такий широкий спектр дипломатичної присутності свідчив про комплексне бачення міжнародної ситуації та прагнення максимально використати наявні можливості для просування української справи.

У країнах Центрального блоку, особливо в Німеччині, діяльність СВУ

мала найбільший успіх. Завдяки зусиллям О. Скорописа-Йолтуховського та інших діячів, українське питання набуло міжнародного значення, а ідея української державності отримала підтримку з боку впливових політичних кіл Німеччини. Німеччина розглядалася як стратегічний партнер, який міг би сприяти послабленню Російської імперії та створенню незалежної української держави.

У Болгарії представництво СВУ, очолюване Левом Ганкевичем, також досягло певних успіхів у формуванні позитивного образу української справи серед болгарської громадськості та політичної еліти. Українське питання стало більш помітним у болгарському суспільно-політичному дискурсі, що сприяло його інтернаціоналізації.

Особливе місце в дипломатичній стратегії СВУ посідала Туреччина, де розроблялися плани військово-політичної співпраці, зокрема так звана "константинопольська акція". Стратегічний задум щодо висадки українського легіону разом з турецькими військами на Чорноморському узбережжі для підтримки повстанського руху на півдні України свідчить про намагання перевести дипломатичні здобутки у практичну площину військово-політичних дій.

У нейтральних державах – Швеції, Норвегії та Швейцарії – СВУ реалізував особливу форму неофіційної дипломатії, в якій поєднувалися публіцистика, культурна комунікація, інтелектуальне лобіювання та міжособистісні зв'язки. Ця діяльність мала надзвичайне значення з огляду на можливість формування міжнародної громадської думки щодо українського питання.

Центральною постаттю цієї неформальної дипломатії був Осип Назарук, чия діяльність у Швеції та Норвегії є зразком політичної роботи в умовах обмежених ресурсів і відсутності офіційного визнання. Не будучи професійним дипломатом, він виступав як рупор української ідеї перед європейською публікою, поєднуючи в собі риси журналіста, публіциста, ідеолога й організатора. Його брошури, тексти, особисті листи та контакти з

інтелектуалами і журналістами сформували нову рамку сприйняття українського питання в Скандинавії.

У Швейцарії діяльність СВУ набула форми ідеологічного артикулювання української самостійності у ширшому європейському дискурсі. Видання "La Revue Ukrainienne" французькою мовою засвідчує прагнення СВУ вийти на рівень транснаціонального діалогу. Аргументи, які звучали зі шпальт журналу, апелювали не тільки до історичних прав українців, але й до універсальних принципів: демократії, свободи, культурного плюралізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.

1. Болгарський Національний Союз до Союзу визволення України. Вістник. 1914. Ч. 1. С. 7.
2. Вісник Союзу Визволення України. — Відень, 1917—1918
3. Вісти. Вістник Союзу Визволення України. 1918. 11 січ. С. 19.
URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/8513-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1918-chch-1-8/> (дата звернення: 13.02.2025).
4. Вістник політики, літератури й життя. – Відень, 1918. – № 7
5. Вістник Союзу визволення України (випуски за 1915 р.)
6. Вістник Союзу визволення України (випуски за 1916 р.)
7. Вістник Союзу визволення України (випуски за 1917 р.)
8. Вістник Союзу визволення України (випуски за 1918 р.)
9. Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1914. – № 1-6.
10. Вістник. 1914. № 5-6. С. 1
11. Вістник. 1914. Ч. 1. С. 2.
12. Вістник. 1915. Ч. 7–8. С. 24.
13. Вістник. 1915. Ч. 7–8. С. 24.
14. Вістник. 1915. № 5-6. С. 3.
15. Вістник. 1915. № 9-10. С. 17.
16. Вістник. 1915. № 9-10. С. 17.
17. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) // Календар “Впереду”: 1920. - Львів, 1920
18. Голоси про українську справу. Вістник. 1915. Ч. 9–10. С. 15.
19. Деклярація Талаат-бея. Вістник. 1915. Ч. 5–6. С. 1.
20. До громадської думки Європи! Вістник. 1914. Ч. 1. С. 2.
21. Меленевський М. (Іван Гилька) Куди йти? Відень, 1923. Ч. 1. С. 33–40.
22. Меленевський М. Відозва Союзу визволення України до румунського народу. Вістник. 1914.

23. Меленевський М. Власними силами. Вістник. 1915. Ч. 15–16. С. 1–2
24. Меленевський М. Наше відношення до революції в Росії. Вістник. 1917. Ч. 16. С. 241.
25. Осип Назарук. Мемуари / [упоряд., автор передм. і післясл. М. Федунь]. - Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. - 168 с.
26. Пам'яткова книжка Союзу визволення України і Календар на 1917 рік. – Відень, 1917. – С. 368
27. Скоропис-Йолтуховський О. Мої «злочини». С. 205.
28. Скоропис-Йолтуховський О. Памяти Липинського. Спогади. 1931 р.
29. Український Самостійник. 1969. № 1. С. 40.
30. ЦДАВО України. Ф. 4405. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 13–14.
31. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ). Ф. 4405. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 1.
32. Boczkowski H. Ukrajinská otazká. Praha, 1915. S. 47
33. La Direzione // La Rivista Europea. — 1973 (febbraio). — P. 475.
34. Osteuropäische Zukunft. – Berlin, 1916. – №. 1.
35. Ukraino. Il movimento letterario ruteno in Russia e Galizia // La Rivista Europea. — 1873, febbraio. — P. 475.
- 36.
37. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003312 (дата звернення: 20.02.2025).
38. Бочковський О. Із спогадів про Т. Г. Масарика. Тризуб. 1930. № 36. С. 10.

39. Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883-1940 рр.). Дисертація. 2006 р. с. 124
40. Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука у 1914–1916 рр. Галичина. 2002. № 8. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Burachok_Liliia/Hromadskopolitychna_diialnist_Osyra_Nazaruka_u_1914_1916_rr/ (дата звернення: 11.02.2025).
41. Бурачок Л. Роль Осипа Назарука в діяльності Союзу визволення України та Загальної Української Ради. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2011. 76 с.
42. Веденєєв, Д. В. Пропаганда українського питання дипломатією Української Держави гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.) [Текст] / Д. В. Веденєєв // Перша світова війна і слов'янські народи : [матеріали Міжнар. наук. конф., 14—15 трав. 1998 р.]. — К., 1998. — С. 76—81.
43. Веденєєв, Д. Дипломатична служба Української Народної Республіки доби Директорії [Текст] / Д. Веденєєв, А. Гошуляк // Пам'ять століть. — 1998. — № 1. — С. 73—87.
44. Воляник С. Берестейській договір 9.ІІ.1918 / С. Воляник. — Клівленд, 1989. — С. 130.
45. Гаврилко М. Початки національнокультурної праці серед полонених в таборі Фрайштадт // Союз визволення України: 1914—1918, Відень. — НьюЙорк: Видво "Червона калина", 1979. — С. 7, 8.
46. Гаврилко М. Початки національнокультурної праці серед полонених в таборі Фрайштадт // Союз визволення України: 1914—1918, Відень. — НьюЙорк: Видво "Червона калина", 1979. — С. 7, 8
47. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) // Календар “Впереду”: 1920. - Львів, 1920
48. Гирич І. Українська політична еміграція другої половини ХІХ – періоду Визвольних Змагань 1917–1921 років у Швейцарії. Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність: науковий збірник. 2020. С. 138–139.

49. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. Прага, 1936. С. 40
50. Жерноклеєв О.С., Райківський І.Я. Політичний портрет Левка Ганкевича Ганкевич Лев // Довідник з історії України. А-Я. Видання 2-ге, доопр. і доповн. / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. - К., 2001. 323 с.
51. Жерноклеєв О.С., Райківський І.Я. Політичний портрет Левка Ганкевича Ганкевич Лев // Довідник з історії України. А-Я. Видання 2-ге, доопр. і доповн. / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. - К., 2001. 323 с.
52. Залізник, М. Моя участь у мирових переговорах у БерестюЛитовському [Текст] / М. Залізник // Берестейський мир, 1918—1928 : спогади й матеріали. — Л. : Червона Калина, 1928. — С. 92—131.
53. Значінне самостійної України для Європейської рівноваги Відень : А.Гольцгавзенг, 1916. 321 с.
54. Іванова О. 160 років Євгену Чикаленку. Національний музей історії України. URL: <https://old.nmiu.org/tsoho-dnia/2599-160-rokiv-yevhenu-chykalenku> (дата звернення: 06.02.2025).
55. Кривець Н.В. Повноважне представництво України у Німеччині (1921–1923 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Зб. наук. праць. — К., 1998. — Вип. 7. — С. 65–82.
56. Лавров Ю. Початок діяльності Союзу визволення України. Український історичний журнал.
57. Мельников С., Нестеренко Ю. Вічний страх Росії // Альманах українського Народного Союзу. — Річник 101й. — НьюДжерсі: Видво "Свобода", 2012 — С. 41, 42.
58. Назарук Ю. Громадсько-політична діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського. Дисертація. 2011 р. с
59. Назарук Ю. Діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського у роки Першої світової війни / Ю. Назарук // Український історичний збірник. - 2003. - Вип. 5

60. О. Гермайзе. Матеріали до історії українського руху за світової війни // Український Археографічний збірник. Київ, 1926. Т. 1. С. 302.
61. Осип Назарук. Мемуари / [упоряд., автор передм. і післясл. М. Федунь]. - Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. - 168 с.
62. Патер І. «Союз визволення України»: спроба консолідації національно-демократичних сил. Історичний нарис / І. Патер. – Львів, 1998. – 38 с.
63. Патер І. В'ячеслав Липинський – провісник Союзу визволення України. С. 274
64. Патер І. Міжнародна діяльність Союзу Визволення України(1914-1918) / І. Патер // Галичина. - 2013. - Ч. 22-23. - С. 174-186.
65. Патер І. Союз визволення України (1914–1918). Постаті. Львів : НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якев., 2024. С. 9. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pater_Ivan/Soiuz_vyzvolennia_Ukrainy_19141918_Postati.pdf (дата звернення: 08.02.2025).
66. Патер І. Союз Визволення України і Туреччина. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2007 р., с. 636-644
67. Патер І. Союз визволення України: Проблеми державності і соборності. Львів, 2000. с. 324
68. Патер І.Г. "Вісник Союзу визволення України" // Енциклопедія історії України. — Т. 1. — К., 2003. — С. 577; Лавров Ю.П. "Союз визволення України". — Там само. — Т. 9. — К., 2012. — С. 734, 735.
69. Піскун В.М. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ століття). — К., 2006. — 672 с.
70. Пропаганда ідей Союзу серед власної суспільності // Пам'яткова книжка "Союзу визволення України" і Кален дарь на 1917 рік. — Відень, 1917. — С. 378.
71. Р. Роздольський. До історії Союзу визволення України // Український Самостійник (Мюнхен). 1969. № 4. С. 39.

72. Реєнт О. Перша світова війна і Україна / О. Реєнт, О. Сердюк. – К., 2004. 456 с.
73. Сидоренко Н.М. Голос українців у таборах для військовополонених старшин (ГанноверМюнден (Німеччина) — Йозефштадт (Чехія) — Кассіно (Італія), 1917— 1920 рр.) // Збірник праць Науководослідного центру періодики. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 171, 172.
74. Терлецький О. Історія української громади в Раштадті 1915–1918. Київ; Ляйпціг, 1918. С. 18.
75. Феденко П. Століття будителя (Роковини Володимира Дорошенка). Свобода. Нью-Джерсі, 1979. 20 жовтня.
76. Чекаленко Л. Постать Євгена Чикаленка в нашій історії. Збірник наукових праць. Україна–Європа–Світ. 2016. № 18. С. 250–251. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7265/1/Chekalenko.pdf> (дата звернення: 06.02.2025).
77. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe / Von T. Hornikiewicz. Philadelphia, 1966. Band I. S. 174, 177–190.
78. Fisher Fritz. Griff nach der Weltmacht: Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914–1918. – Düsseldorf, 1961
79. Lewicky E. Ukraine, Ukraines und Interessen Deutschlands / E. Lewicky. – Berlin, 1915. 173 p.
80. Rorbach P. Der Krieg und die deutsche Politik / P. Rorbach. – Leipzig, 1915. 153 p.
81. Volkmann. Die Annexions fragen des Weltkrieg. Die Ursachen des deutschen Zusammenbruchs im Jahre 1918. – Berlin, 1929
82. W. Bihl. Österreich-Ungarn und der Bund zur Befreiung der Ukraine // Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag. Graz; Wien; Köln, 1965. S. 507.

РЕЗЮМЕ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ НА ТЕМУ «МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ: ДИПЛОМАТІЯ ТА ПОШУК СОЮЗНИКІВ»

Структура дипломної роботи складається з вступу, основної частини, що ділиться на два розділи, висновку, списку джерел та літератури з 81 пунктів

Мета дослідження полягає у тому, аби проаналізувати міжнародну дипломатичну діяльність Союзу Визволення України (СВУ) у 1914-1918 рр. як комплексну стратегію пошуку міжнародної підтримки українського національного руху в умовах Першої світової війни.

В першому розділі розглядаються дипломатичні ініціативи СВУ у країнах Четверного союзу з 1914 р. по 1918 р. Зокрема, автор аналізує процес встановлення контактів з урядовими колами Німеччини та Австро-Угорщини, формування представництв організації за кордоном та пропагандистську діяльність. У роботі досліджено вплив геополітичної ситуації, зумовленої перебігом Першої світової війни, на зміну зовнішньополітичних пріоритетів СВУ та реакцію європейських держав на українське питання.

У другому розділі було досліджено інформаційно-просвітницьку діяльність СВУ серед військовополонених українців у таборах Німеччини та Австро-Угорщини, зокрема: організацію національно-культурної роботи, видання україномовної періодики, створення освітніх програм. Особливу увагу приділено формуванню українських військових підрозділів з полонених як інструменту військово-політичного тиску та спробам залучення нейтральних країн до української справи.

Завдяки проведеному дослідженню було встановлено, що дипломатична діяльність СВУ, попри обмежені ресурси та складні міжнародні обставини, забезпечила значний прорив у справі інтернаціоналізації українського питання. Представники організації зуміли встановити офіційні та неофіційні контакти з політичними колами країн Центральних держав, що сприяло включенню українського фактора у розрахунки європейських дипломатів.

**SUMMARY OF THE THESIS ON THE TOPIC «INTERNATIONAL
ACTIVITIES OF THE UNION FOR THE LIBERATION OF UKRAINE:
DIPLOMACY AND SEARCH FOR ALLIES»**

The structure of the thesis consists of an introduction, a main body divided into two chapters, a conclusion, and a list of sources and references consisting of 81 items.

The aim of the study is to analyze the international diplomatic activities of the Union for the Liberation of Ukraine (ULU) during 1914-1918 as a comprehensive strategy to seek international support for the Ukrainian national movement in the context of the First World War.

The first chapter examines the diplomatic initiatives of the ULU in the countries of the Quadruple Alliance from 1914 to 1918. In particular, the author analyzes the process of establishing contacts with government circles in Germany and Austria-Hungary, the formation of organizational representations abroad, and propaganda activities. The paper examines the impact of the geopolitical situation caused by the course of the First World War on the changing foreign policy priorities of the ULU and the reaction of European powers to the Ukrainian question.

The second chapter investigates the informational and educational activities of the ULU among Ukrainian prisoners of war in camps in Germany and Austria-Hungary, including: the organization of national-cultural work, publication of Ukrainian-language periodicals, and creation of educational programs. Special attention is paid to the formation of Ukrainian military units from prisoners of war as an instrument of military-political pressure and attempts to involve neutral countries in the Ukrainian cause.

Through this research, it was established that the diplomatic activities of the ULU, despite limited resources and complex international circumstances, provided a significant breakthrough in the internationalization of the Ukrainian question. Representatives of the organization managed to establish official and unofficial contacts with political circles in the Central Powers, which contributed to the inclusion of the Ukrainian factor in the calculations of European diplomats.